ISBN 978-601-82214-9-1

САРТОВ Ө.Қ., АБДРАХМАНОВА А.У.
НИЯЗБЕКОВА Ш.Ө., ТУЗУБЕКОВА М.Қ.
СЕРИКБАЕВА Б.М.

ҚАРЖЫЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ НЕГІЗДЕРІ

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

АСТАНА - 2024

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
УНИВЕРСИТЕТ «ТУРАН-АСТАНА»

**САРТОВ Ө.Қ., АБДРАХМАНОВА А.У., НИЯЗБЕКОВА Ш.Ө.,
ТУЗУБЕКОВА М.Қ., СЕРИКБАЕВА Б.М.**

ҚАРЖЫЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ НЕГІЗДЕРІ

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Астана қ., 2024

УДК 005:336
ББК 65.290-2
Қ41

Рецензенттер:
Нурмаганбетов А.С. Профессор, PhD докторы, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының басқару институтының профессоры
Искаков Б.М. Профессор, PhD докторы, «Туран-Астана» университетінің, «Бизнес-әкімшілік» кафедрасының профессоры, э.ғ.к.

Баспаға «Туран-Астана» университетінің Ғылыми кеңесі ұсынған
хаттама № 5, 24.12.2024 ж

ISBN 978-601-82214-9-1

Сартов Ө.Қ., Абдрахманова А.У., Ниязбекова Ш.Ө., Тузубекова М.Қ., Серикбаева Б.М. / Қаржылық менеджменттің негіздері: оқу құралы. – Астана: «Туран-Астана» университеті, 2024. – 60 б.

Қаржылық менеджмент тиімді қаржылық шешімдер қабылдау теориясы мен практикасы ретінде осы оқулықтың тақырыбы болып табылады. Нұсқаулық үш тақырыпты қамтиды. Материал әртүрлі тақырыптардың өзара байланысын және кез-келген қаржылық шешімнің қаржылық есептіліктің өзгеруімен байланысты екендігін көрсететін жүйелі түрде ұсынылған.

Жоғары оқу орындарының экономикалық мамандықтарының студенттеріне арналған.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе..... 4
Тақырып 1. Қаржылық менеджмент туралы ұғым..... 5
1. Қаржылық менеджменттің жалпы сипаттамасы **5**
2. Қаржылық менеджменттің міндеттері, мақсаттары және функциялары **10**
3. Қаржылық менеджменттің механизмдері және қаржылық саясат **12**
4. Қаржылық менеджмент анықтамасы және қаржылық менеджментті жүйелік білім деп түсіну **15**
Сұрақтар **19**
Есептер **20**
Тесттер **22**
Тақырып 2. Қаржылық есептілік..... 25
1. Қаржылық менеджменттің ақпараттық базасы **25**
2. Бухгалтерлік баланс, теңгерім (қаржылық жағдай туралы есеп) **27**
3. Кірістер мен шығыстар туралы есеп **30**
4. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп **32**
5. Меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп **33**
6. Қаржылық есептіліктің жүйелілігі **33**
7. Қаржылық есептіліктің аудиті **34**
8. Қаржылық есептіліктің құру механизмінің мысалы **36**
Сұрақтар **41**
Есептер **41**
Тесттер **44**
Тақырып 3. Қаржылық есептілікті талдау..... 46
1. Қаржылық талдаудың қажеттілігі. Қаржылық талдаудың негізгі әдістері. **46**
2. Өтімділікті талдау **48**
3. Төлем қабілеттілігін талдау (қаржылық тұрақтылық) **50**
4. Іскерлік белсенділікті талдау **50**
5. Табыстылықты (рентабельділікті) талдау **52**
6. Акциялардың нарықтық құнын талдау **54**
7. Дюпон формуласы **55**
8. Қаржылық коэффициенттердің жүйелілігі мен мағыналық шектері **57**
Сұрақтар **58**
Есептер **59**
Тесттер **60**
Әдебиет тізімі..... 62

Кіріспе

Қаржылық білім алып жүрген бакалавриат студенттер үшін «Қаржылық менеджмент» пәні орталық орындардың бірін алуға арналған. Бұл теорияның мәні мен экономикалық субъектінің тиімді жұмыс жасауына мүмкіндік беретін қаржылық шешімдердің практикалық маңыздылығын ашатын негізгі пән.

Қаржылық менеджмент теориясы ағылшын тіліндегі терминология мен формулалар белгілеуінің аббревиатурасы қалыптасқан, дамыған елдердің тәжірибесінен пайда болды, дамыды және халықаралық сипатқа ие болды.

Дәстүр бойынша Батыста қаржылық менеджмент ірі корпорациялардың сұраныстарына сәйкес дамыды. Қазақстан Республикасында кәсіпорындардың негізгі бөлігін шағын және орта бизнес құрайды. Әрине, экономикалық мамандықтардың түлектерінің негізгі бөлігі осы ортаға қосылады. Сондықтан, осы курста материал акционерлік емес серіктестіктер жағдайына жинақталған. Негізгі заңдар, қатынастар, параметрлердің өзара тәуелділігі, логикалық тұжырымдар әр түрлі типтегі кәсіпкерлік субъектілері үшін жарамды болып қалады.

Қаржылық менеджментті оқыту мен оқыту практикасында жүйе деген ұғым негізгі мәселе болып табылады. Қаржылық менеджмент - бұл экономикалық субъектінің қаржылық тәртібін одан әрі анықтайтын қаржылық шешімдерді әзірлеу, қабылдау және жүзеге асыру теориясы мен практикасы. Қаржылық шешім - бұл қаржылық саясатты, қаржылық механизмді түсінуге болатын жүйелік элемент.

Жүйелік презентацияға қол жеткізетін тағы бір жүйені құраушы элемент, біздің ойымызша, әрбір қаржылық шешім қаржылық есептілікке белгілі бір жолмен әсер ететінін түсіну керек. Сонда бухгалтерлік есеп негіздері немесе принциптері бойынша зерттелетін және осы курста жеке тарауда қарастырылатын қаржылық есептілік жүйелік элемент болып табылады.

Ұсынылған үш тақырыпта мұндай жүйелілікті толық көлемде беру мүмкін емес, бірақ болашақта авторлар бұл олқылықты өз күшімен мүмкіндігінше толтыруды көздейді.

Қаржылық менеджментті зерттеудің алдында «Бухгалтерлік есеп», «Қаржы» сияқты пәндер бар. Қаржылық менеджменттен кейін қаржылық менеджмент идеяларын кейіннен егжей-тегжейлі «Басқару бухгалтерлік есеп», «Инвестицияларды қаржыландыру және несиелеу», «Қаржылық жоспарлау», «Корпоративтік қаржы», «Бағалы қағаздар нарығы» және басқа пәндерде болады.

Тақырып 1. Қаржылық менеджмент туралы ұғым

1. Қаржылық менеджменттің жалпы сипаттамасы
2. Қаржылық менеджменттің міндеттері, мақсаттары және функциялары
3. Қаржылық менеджменттің механизмдері және қаржылық саясат
4. Қаржылық менеджмент анықтамасы және қаржылық менеджментті жүйелік білім деп түсіну

1. Қаржылық менеджменттің жалпы сипаттамасы

Экономикалық субъектілердің қызметтерін талай бизнес-процестердің жиынтығы ретінде түсінуге болады. Кез-келген бизнес-процесс, мейлі тауар өндіру, қызмет көрсету немесе жұмысты орындау болсын, ақшаны пайдалану арқылы жүреді. Сонымен бірге келесі мәселелер шешіледі: қай көздерден қаржыландыру керек, қаржы ресурстарын қалай жұмсау керек, кірісті көбейту және жеделдету, оларды инвестициялар мен дивидендтерге бөлу мәселелері. Ақша айналымын процесс ретінде барлық көріністерінде қаржы ғылымдары, атап айтқанда, қаржылық менеджмент зерттейді.

Қаржылық менеджмент (немесе қаржыны басқару) ұғымның жалпы мағынасын түсіндіру үшін қаржы және менеджмент (менеджмент ағылшын тілінен аударғанда басқару дегенді білдіреді) сияқты негізгі ұғымдарды талдаудан бастайық.

Қаржы

Қаржының кең таралған анықтамасын қарастырайық:

қаржы - бұл ақша қорларын қалыптастыру мен пайдалануға қатысты экономикалық қатынастардың жиынтығы.

Яғни, қаржы дегеніміз - ақша қорларын өзгерту арқылы әрекет ететін экономикалық қатынастар. Қаржы қатынастары экономикалық қатынастардың аспектісі ретінде экономикалық субъектілері арасындағы ақшаның қозғалысы арқылы көрінеді.

Қаржылық қатынастар мен қаржылық ағындар - ақша қозғалысы, ақша ағындары арқылы жүзеге асырылады және көрінеді. Кіретін ағындардың мысалдары ретінде өнімді (жұмысты, қызметті) сатудан, жалға беруден, дивидендтерден, айыппұлдардан, алынған несиелер мен аванстардан, инвесторлардан түскен жарналардан, мемлекеттік бюджеттен субсидиялардан түскен ақша түсімдері табылады. Ағындардың шығу мысалдары - бұл кәсіпорынның төлемдері: материалдар мен шикізатты сатып алуға шығындар, қарызды өтеу, салықтарды төлеу, жалақы төлеу, негізгі құралдарды сатып алуға немесе құруға арналған капиталдық салымдар, дивидендтер төлеу және т.б.

Мысал. Кәсіпорындар үшін экономикалық қатынастардың ақшалай жағын көрсетуге болады:

- іскери серіктестермен: жеткізушілермен, сатып алушылармен сатып алу-сату актілерінде және дебиторлық берешек сомасында, айыппұлдар мөлшері арқылы серіктестермен құқықтық қатынастарда;

- қызметкерлерге қолданыстағы еңбекақы төлеу жүйесі, сыйақы жүйесі, айыппұлдар арқылы;

- несие берушілермен және инвесторлармен - несиелер мен инвестициялар арқылы қаржы ресурстарын қалыптастыру және қарызды өтеуге қатысты;

- қаржы нарығының субъектілерімен (банктер, сақтандыру компаниялары, зейнетақы қорлары, инвестициялық қорлар, қор биржалары және басқалары) өзара ақша ағымдары бойынша;

- мемлекетпен - салықтар мен басқа да міндетті төлемдер сомасы, дотациялар мен субсидиялар алу арқылы мемлекеттік бюджетке қатынастарда;

- акционерлер немесе серіктестік қатысушылары дивидендтер алу құқығын жүзеге асырған кезде меншік иелерімен;

- жалдау кезінде - жалдау төлемдерін төлеуге арқылы;

- және т.б.

Қатынастарды орнату келісімшарттар жасау арқылы жүзеге асады немесе заң талаптарына (мысалы, салықтар және басқа да міндетті төлемдер және т.б.) негізделеді, кей кезде құқықтар мен міндеттердің әрекеттері арқылы (мысалы, дебиторлық немесе кредиторлық берешек) пайда болады,.

Ақша қозғалысының шарттары мен құнның айналымы қаржылық қатынастардың сипаттамасы және олардың ажырамас атрибуты болып табылады. Ақша қозғалысының және құнның айналымы шарттары, - тарифтер, ставкалар, амортизация нормалары, бағалар, ережелер мен нормалар, ақша қозғалысының талаптары мен шектеу шарттары және т.б. Олар келісімдерде, келісімшарттарда, есеп саясатында, нормативтік құқықтық актілерде, заңнамалық құжаттарда, ішкі және сыртқы әрекеттер факторларында белгіленеді.

Ақша және қаржы ұғымдарының арақатынасы. Күнделікті өмірде адамдар бір-бірінен: сізде қаржы бар ма? деп сұрауы мүмкін. Бұл сіздің ақшаңыз бар ма дегенді білдіреді. Ақша және қаржы ұғымдары баламалы түсінік деп ойлап қалуға болады. Солай ма? Күнделікті лексикадан айырмашылығы, ғылыми көзқарас бұл ұғымдарды нақты ажыратады.

Ақша мен қаржы бірдей емес екендігі келесі пайымдаулардан айқын болады.

қаржы құрылымы немесе **қаржы қалай ұйымдастырылатындығы** - егер ақша ағындарының, бөлу арналарының, ақшаның белгілі бір қатынастар жүйесінде қолданылуының жиынтығын елестететін болсақ, мұны түсінуге болады. Қатынастар жүйесі туралы айта отырып, сәйкесінше жеке, корпоративті және мемлекеттік қаржыны ажыратыңыз. Барлық жерде ақша бірдей, бірақ қатынастар жүйесі әр түрлі. Әр түрлі қаржылық жүйелер, әртүрлі қаржылық құрылымдар болады екен. Сонымен бірге ешкім ақшаның құрылымы туралы айтпайды. Бұл қаржы мен ақшаның негізгі айырмашылығы.

Қаржы ұғымын схемалық түрде келесі түрде ұсынуға болады:

(қаржы) = Ақша + қаржылық қатынастар (экономикалық қатынастардың бөлігі ретінде)

Ақшаның негізгі қасиеттері белгілі. Мұнда біз жай ғана атап өтеміз. Ақша - бұл ерекше тауар, әмбебап эквивалент, атап айтқанда, оны кез-келген басқа тауарға оңай айырбастау мүмкіндігі бар, сол арқылы тауарлардың (қызметтер мен жұмыстардың) ағымы жеделдейді, тауарлардың соңғы тұтынушыларға өтуі жеңілдейді. Бірақ олардың қозғалысы қатынастардың белгіленген жүйелік құрылымдарында жүреді. Біз ақшаны кәсіпорынның қаржы жүйесінде қарастырамыз.

Сонымен анықтағанымыз: ақша - бұл ерекше тауар, қаржы - бұл ақша ағыны болатын қатынастардың жиынтығы.

Нәтижесінде: күнделікті лексика бұл ұғымдарды бір-бірінен ажыратпайды, оны түзете алмайсыз, бірақ ғылымда анықтамалардың арқасында бұл әр түрлі нәрсе.

Сұрақ. Қаржы құрылғысының айқындылығы үшін жеке, корпоративті және мемлекеттік қаржы схемаларын қаржылық ағындар түрінде: кірістер мен шығыстар түрінде сызып көріңіздер. Содан кейін схемаларды бір-бірімен салыстырыңыз. Қаржының әртүрлі құрылымын анық көрсетеді.

Қаржылық қатынастар өздігінен жұмыс істемейді, олар басқарылады.

Басқару (менеджмент)

Басқарушылық қызмет немесе менеджмент - шешімдерді әзірлеу, қабылдау, сондай-ақ олардың орындалуын бақылау қызметі. Бұл қызмет басқаратын субъект пен басқарылатын объектінің болуын қажет етеді.

Шешімдер басқарушы субъектіден жарлықтар, бұйрықтар, нұсқаулар түрінде шығады, олардың орындалуы басқарылатын объект өз күйлерін қажетті бағытта өзгертетіндігіне әкеледі. Кәсіпорында қаржылық шешімдерді дайындауды және қаржылық менеджмент жұмысын қамтамасыз ететін аппарат қаржылық қызмет деп аталады. Басқарушылар (директор, президент, директорлар кеңесі) немесе меншік иелері (акционерлер) шешім қабылдаушы болып табылады (ШҚ). Қаржы қызметі + шешім қабылдаушылар - қаржылық менеджмент жүйесіндегі басқару субъектісі. Қаржы менеджері қаржылық шешімдерді дайындайтын қаржы қызметіне жауапты, ал сол дайындалған шешімді шешім қабылдаушының құзыретіне жатады, қаржы бөлімі (қызметі) үшін олардың орындалуын бақылау міндетті.

Қаржылық менеджменттегі **басқару объектісі** - қаржы, қаржылық жағдай.

Қаржылық менеджменттің нәтижесі - басқарылатын жүйені бір қаржылық күйден мүмкінді болашақ күйлердің біріне жеткізу. Қаржылық жағдайдың параметрлері қаржылық есептілікте басқару процесінің бастапқы және соңғы сәттерінде сәйкесінше активтер, капитал және міндеттемелер көрсеткіштерімен анықталады.

Қаржылық менеджмент жалпы менеджменттің ажырамас бөлігі болып табылады, сәйкесінше қаржылық менеджменттегі бақылау объектісі жалпы басқарудың бақылау объектісінің бөлігі болып табылады.

Басқарушылық шешімдер

Шешімдер басқару қызметінің негізін құрайды.

Шешім - нәтижеге қол жеткізу тәсілі. Шешім дегеніміз - қажетті нәтиже беретін іс-әрекеттер туралы білім немесе ақпарат.

Шешім - бұл нақты іс-әрекеттердің біреуін таңдаудың мүмкіндігі. Мүмкін болатын іс-әрекеттердің көптігі - бұл жалпы шарт.

Кез-келген шешімді жалғыз схема бойынша қарастыруға болады. Басқарушылық шешімдерді әзірлеу және жүзеге асыру үшін жалпы түрде келесі кезеңдерден өту керек: 1) бастапқы жағдайды талдау, бастапқы жағдайларды бағалау, 2) мақсат қою, 3) жоспар түрінде шешім жасау - мақсатқа қалай жетуге болады, 4) іске асыру туралы шешім қабылдау 5) орындалатынын бақылау және түзету, 6) нәтиже алу, оны талдау және бекіту (бұнда шешім нәтижесіне баға беріледі). Кезеңдердің әрқайсысы маңызды. Шешімді бағалау, мысалы, болашақ қызметке әсер етуі мүмкін.

Шешімдер. Шешімнің сәттері маңызды:

- шешімдерді әзірлеу (түзу) жоғары біліктілікті талап етеді (нарықты зерттеу, тәуекелдерді бағалау, әдістерді білу);
- шешім қабылдау - жауапкершілікті қабылдау - қауіпті шешімдер - бұл меншік иелері алдындағы басшылықтың жауапкершілігі;
- бақылау - мүмкін ауытқуларды пассивті емес бақылау, ауытқулар мәжбүр етілуі мүмкін - оларды түзету қажет болуы мүмкін;
- мақұлдау - нәтижені бағалау (қанағаттанарлық - қанағаттанарлықсыз), мақсатқа жету дәрежесі туралы фактіні тану.

Іске асыру кезіндегі басқару іс-әрекетін тікелей орындалатын іс-әрекеттен айыру керек

Шағын бизнесте бұл кезеңдер елеулі болмауы мүмкін (түсініксіз), егер басшының ойында шешім пайда болып, оны өзі орындайтын болса және бұл өте тез орындалуы мүмкін.

Шешімнің барлық осы кезеңдері ірі бизнесте, акционерлік қоғамда айқын көрінеді.

Төменде қаржылық шешімді іске асыру кезеңдерінің қарапайым схемасы келтірілген (1-сурет).

Тұжырымдама, идея	**Шешім қабылдау**	**Іске асыру**	**Мақсат**
Тұжырымдама не істеу керектігін түсіндіреді. Бастапқы ақпаратты талдау, мақсат қою, болжам жасау және шешім шығару негізінде	Басқарушылары, кейде меншік иелері, шешім қабылдауға қатысады. Бұнда шешім танылып, оның орындалуына рұқсат беріледі.	Әрекеттер: орындалуын бақылау, қажет болған жағдайда шешімдерді түзету	Шешімнің күтілетін нәтижесін деңгейге жету үшін қажет болатын көрсеткіштер жүйесімен анықтауға болады

(іс-қимыл жоспары)			

Сурет 1. Басқарушылық шешім қабылдау кезеңдерінің жалпы реттілігі.

Шешім қабылдауыны талқылау, мақұлдау, келісу, қол қою және басқа да процедуралардан өтуі мүмкін. Шешімдер қабылдау нәтижесінде акционерлердің жалпы жиналысының шешімдері қабылданады, басшылықтан бұйрықтар шығарылады, нұсқаулар мен тапсырмалар, нұсқаулар мен өкімдер ауызша және жазбаша түрде шығарылады.

Қаржылық менеджмент теориясында назар басымы идеяларға, шешімдердің тиімділігіне және мақсатына бағытталғанын ескеріңіз. Практикалық мәселелерге аз көңіл бөлу: шешім қабылдау процесі, оларды бақылау және бекіту.

Шешім ақша қаражаттары мен ресурстардың құнына тікелей әсер етсе, **қаржылық деп аталады**. Бұл инвестициялар, қаржыландыру, несиелеу әдістері, дивидендтерді төлеу және бюджетті құру туралы шешімдер.

Қаржылық менеджментте қаржылық шешімдерден басқа, қаржылық қызметтің құрылымына, оның тиімді қызмет ету талаптарына сәйкестігіне қатысты ұйымдастырушылық шешімдер де мүмкін. Бірақ мұндай шешімдер біздің бағыт шеңберінен тыс қалады.

Сұрақ. Қаржылық шешім, мысалы, маркетингтен, өндірістен, кадрлардан және басқалардан қалай ерекшеленеді?

Тапсырма: қаржылық менеджменттің басқару субъектісі қаржылық қызмет ұғымына қарағанда кеңірек өйткені + Шешім қабылдаушы.

Тапсырма. Басқарудың негізгі алгоритмі: тармақтар арасындағы сәйкестікті табу

	Шешім қадамдары		**Шешім кезеңдерінің көріну формалары**
1	Шешімнің пайда болуы	a)	Өндірістік - коммерциялық цикл
2	Шешім қабылдау	b)	Не болды және одан әрі не істеу керек
3	Шешімнің орындалуын бақылау	c)	Есеп, бизнес-жоспар, бюджетті құру
4	Шешімнің нәтижесін алу	d)	Мақсатқа қол жеткізу туралы есеп
5	Нәтижені талдау	e)	Бұйрық, қаулы, шешім хаттамасы
6	Қорытындылар	f)	Есептілікті талдау

Жалпы, біз қаржы туралы осы түсінікке тоқтала аламыз.

2. Қаржылық менеджменттің міндеттері, мақсаттары және функциялары

Мақсат пен міндет ұғымдарының арақатынасы туралы

Студенттер арасында түсініктердің шатасуына байланысты сұрақтар туындайды. Міндет(тапсырма) мақсатқа ұқсауы мүмкін. Екінші жағынан, мақсатты міндет түрінде болып көрінуі мүмкін. Қысқаша немесе тезисті түрде жазылғанды бұл екеуі, мақсаттар мен міндеттерді, тіпті бір-бірінен ажырату қийын.

Мысал. Мақсат пен міндеттер ұғымдарының арасындағы айырмашылық шартты болуы мүмкін. Мысалы, максималды пайда алу мақсаты сату нарығын кеңейту мәселесін шешуді талап етеді. Бірақ біз бұл міндетті (оның шешімін) қарастырған кезде сатылымды ұлғайту дегені мақсат болып келеді, ал сату механизмін қаржыландыру, ұйымдастыру және басқару мәселелері тапсырма болып табылады. Әрі қарай, қаржыландыру мәселесі - бұл мақсат, ал осы мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін басқа да іс-әрекеттер - бұл міндеттер. Сонымен, яғни дәйекті түрде ескере отырып, тапсырма ретінде қабылданған нәрсе келесі жолы мақсатқа айналады, және одан әрі осындай алмасу жалғаса береді.

Тағы бір жағдай: мысалы, бәсекелес туралы мүмкіндігінше көбірек ақпарат алу - мақсат әрі міндет ретінде қабылдануы мүмкін.

Мақсат пен міндет ұғымдарының арасындағы айырмашылықты нақтылау тәжірибе үшін бас ауруы емес екенін ескеру қажет. Теориялық пайымдау үшін басқару процесін дұрыс тұжырымдау үшін бұл айырмашылықты түсіну керек.

Міндет (тапсырма) - біз білетініміздей, мектептен бастап, ең алдымен белгілі бір шарттардың сипаттамасы (бастапқы деректер) қажет болатын нәрсені көрсете отырып, қажетті нәтиже немесе мақсат сұрақ ретінде тұжырымдалады. Тәжірибелік қызметке қатысты, кәсіпорын мысалын қолдана отырып, шарттардың сипаттамасы кәсіпорынның ресурстары мен мүмкіндіктері туралы, жағдай туралы күрделі ақпаратты қамтуы мүмкін. Әйтпесе, міндет схемалық түрде келесідей көрінеді: (жағдайлар, ресурстар мен мүмкіндіктер туралы бастапқы ақпарат) + (мақсат, қажетті нәтиже ретінде).

Қаржылық менеджменттің міндеті басқару шешімдерінің көмегімен шешіледі, оны жүзеге асыру нәтижесі берілген мақсатқа жетуге мүмкіндік береді.

Теориялық және практикалық тапсырмалар, екеуі де қаржылық менеджментте орын алады. 1) мәселені шешудің әдісі ретінде (іздегенді табу немесе беймәлімдікті шешу сияқты) және 2) мәселелерді шешуге ықпал ететін іс-әрекеттерді іс жүзінде жүзеге асыруды (практикалық нәтиже алу үшін) екеуін бір-бірінен осылай ажырату қажет.

Қаржылық менеджменттің негізгі міндеттері - қаржыландыру, несиелеу, инвестициялау, айналым капиталын мен қаржылық тәуекелдерді

басқару, дивидендтік саясат жасау, қаржылық қызметті бақылау және қаржылық жоспарлау міндеттері. Әр тапсырманың шарттардың өзіндік сипаттамасы, оны шешу тәсілі және өз мақсаттары болады. Тапсырмалар жүйелілік қасиетіне ие, оларды ортақ мақсат біріктіреді.

Қаржылық менеджменттің мақсаттары. Сырттай қарағанда, қаржылық менеджменттің басты мақсаты ақша ағындарын арттыру болып көрінуі мүмкін.

Шындығында, қаржылық менеджменттің тиімділігі меншікті капиталды ұлғайту арқылы өлшенеді. Меншікті капиталды ұлғайтуға мыналар арқылы қол жеткізуге болады:

- есепті кезеңдегі пайданың өсуі;

- жарғылық капитал құнының артуы, әр акцияның нарықтық құнының өсуіне байланысты (бұл бизнестің болашағын білдіреді, кәсіпорында ол нарықтық құн өскен кезде жарғылық капитал болып табылады).

Мақсат ретіндегі максималды пайда әрқашан жалғыз дұрыс деп таныла алмайды. Жалпы пайданың өсуі қатысушылар немесе инвесторлар санының көбеюіне байланысты болуы мүмкін және сонымен бірге әр қатысушы өзінің пайданың үлесінің өсуін ала алмауы мүмкін. Сондықтан мақсатты акцияларға кірісті максимизациялау, меншікті капиталға немесе акционерлік капиталға қатысушы-әр қатысушыға пайданың көбеюі ретінде анықтау дұрысырақ болар еді. Яғни, бұл компанияның құнын жоғарылату немесе акционерлер-меншік иелерінің әл-ауқатын арттыру сияқты.

Меншікті капиталды максимизациялау - қаржылық менеджменттің мақсаты.

Қаржылық менеджменттің басты мақсаты - пайданы максималды арттыру, акцияға шаққандағы кірісті көбейту.

Менеджментте қызметкердің немесе қызметтің функциясы атқаратын жұмыс кешені және олар орындайтын міндеттер деп түсініледі. Бөлімшелер мен менеджерлер үшін компанияның қаржылық басқару қызметінің функцияларын тағайындайтын қызмет туралы нұсқаулықтарды, лауазымдық нұсқаулықтарды әзірлеуі және басқарумен бекітуі өте маңызды.

Функцияны аппарат үнемі шешетін міндеттер арқылы түсінуге болады. Жалпы, қаржылық менеджменттің функциялары - бұл шешімдерді әзірлеу және оларды қабылдауға дайындау, шешімдердің орындалуын бақылау, шешімдердің орындалуы және олардың нәтижелері туралы ақпарат дайындау. Шешім құрылымына қарасаңыз, функциялар туралы айту оңай (Сурет 1). Барлық функциялар тізбекте орналасқан: талдау - жоспарлау - бақылау. Қалған функциялар осы тізбекті қамтамасыз етеді.

Қаржылық менеджменттің негізгі **функциялары (міндеттері)** (тұрақты түрде), атап айтқанда:

- тиімді қаржылық саясатты әзірлеу және жүзеге асыру;

- қаржылық талдау және кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау;

- қаржыландыру көздерін іздеу және анықтау;

- қолда бар қаржылық ресурстарды тиімді пайдалану;

- қаржылық болжау және жоспарлау;

- тиімді инвестициялық бағыттарды іздеу және анықтау;
- қаржылық тәуекелдерді басқару;
- сыни қаржылық жағдайдың алдын алу;
- рентабельділікті, айналымдылықты арттыру, өтімділік пен төлем қабілеттілікті сақтау;
- капитал құрылымын оңтайландыру (меншікті капитал мен қарыз капиталы арасындағы қатынас);
- дивидендтік саясат туралы шешімдерді дайындау және оларды жүзеге асыру, акционерлермен жұмыс істеу;
- қаржылық көрсеткіштер бойынша шешімдердің орындалуын бақылау және қажетті шараларды әзірлеу;
- қаржылық басқару механизмдерін жетілдіру;
- консультациялар;
- және ақша қаражаттарын ұтымды пайдаланумен байланысты басқа да қызметтер.

Жалпыланған түрде функцияның негізгі түрлері қаржылық менеджмент шешетін міндеттердің атауларымен анықталады - бұл қаржылық жоспарлау, қаржыландыру, несиелеу, инвестициялау, айналым капиталын басқару, қаржылық тәуекелдер, дивидендтік саясат, қаржылық қызметті бақылау.

3. Қаржылық менеджменттің механизмдері және қаржылық саясат

Механизмдер

Қаржы менеджментінде механизм ұғымы жиі қолданылады. Бұл түсінік техникалық ғылымдардан алынған, мұнда жалпы түрде келесі анықтама беріледі: механизм дегені - элементтер жүйесі, белгілі бір элементке әсер ету арқылы элементтерге тізбектеле әсер етіледі, ал жүйе өз күйін бағытталған тәртіпте өзгертеді.

Қаржылық менеджмент механизмдері (тетіктері) қаржылық қатынастар мен ақша қорларын, қаржы ресурстарының айналым (қозғалу) жағдайларын қолдана отырып, қаржы жүйесін бір күйден екінші күйге бағытталған тәсілмен қалай ауыстыруға болатынын көрсетеді. Қаржы жүйесінің жағдайы туралы ақпарат қаржылық есептілікте қамтылған.

Қаржылық басқару механизмдерін (тетіктерін) есептеу схемаларын, нұсқаулықтар мен алгоритмдерді қолдану арқылы сипаттауға болады.

Жалпы басқару механизмдері (тетіктері) шешім циклы бойымен көрсетіледі:

- шешім қабылдау механизмдері,
-шешім қабылдау механизмдері (орындау үшін жиынтықтан таңдау),
- шешімдерді орындау механизмдері,
- шешімдердің орындалуын бақылау механизмдері,
- мәселелерді шешу механизмдері,
- қаржылық саясатты әзірлеу механизмдері,
- жұмыс өткізу механизмдер және басқалары.

Қаржы менеджментіндегі жоғарыда аталған **міндеттердің (функциялардың) негізгі түрлері** бойынша сәйкесінше қаржыландыру, бюджеттеу механизмдері, айналым капиталын басқару, инвестициялар, дивидендтік саясат, несиелеу, тәуекелдерді басқару және т.б. механизмдері туралы айтуға болады.

Осы тәсілмен процестерді түсіндіру үшін де қолданылады, мысалы, бағаны қалыптастыру, шығындарды қалыптастыру, пайданы қалыптастыру тетіктері және т.б. механизмдерді кездестіре аласыз.

Біз **қарым-қатынас механизмдері** туралы бөлек айта аламыз. Жеке механизмдердің сипаттамасын теңдеулер мен формулалар арқылы сандық қатынастарды қолдану арқылы ұсынуға болады. Мұндай коэффициенттерде бастапқы параметрлер-факторлардың өзгеру сипаты бойынша алынған индикатордың өзгеру сипатын бағалауға болады. Кейбір параметрлер бойынша әрекет ете отырып, сіз басқаларын мақсатты түрде өзгерте аласыз.

Мысалы, Du Pont формуласындағы рентабельділік пен айналым арасындағы, левередждегі табыс пен пайда арасындағы, бағалы қағаздың кірістілігі мен оның нарықтық құны, болашақтағы және ағымдағы мәндер арасындағы табыс, неғұрлым жоғары болса, тәуекел соғұрлым жоғары болады және басқа да тақырыптар. Мұндай коэффициенттер қаржы механизмі мазмұнының негізін құрайды.

Сондықтан индикаторлар арасындағы өзара байланыс пен өзара әрекеттесу механизмдерін білу қаржы жүйесінің жағдайын қажетті бағытта өзгерту үшін дұрыс басқару шешімдерін табуға көмектеседі.

Механизмдер адамның еркімен, оның қатысуымен, оның бақылауымен немесе бақылауымен әртүрлі дәрежеде қозғалысқа келтіріледі. Қаржы қызметіндегі механизмдер де басқару органдарының еркіне қарсы өздігінен жұмыс істей алады. Мысалы, банкроттыққа әкелетін қаржы жүйесінің өзін-өзі жою механизмдері. Демек, қаржылық механизмерді **басқарылатын және басқарылмайтын** деп бөлуге болады.

Басқару механизмі дегеніміз - жүйені бір күйден екінші күйге ауыстыратын процестер, ол әрекеттердің, операциялардың, функциялардың реттілігі.

Шешімдерді орындау механизмі - шешімдердің нәтижелері қандай әрекеттер мен операциялардың бірізділігінде алынады, шешімдердің мақсатына жетеді.

Жүйе ретіндегі барлық механизмдер жиынтығы қаржылық менеджменттің біртұтас механизмі болып табылады.

Қаржы механизмдерінің пайдасы

Механизм қаржылық басқару жүйесінің қалай іске қосылатынын көрсетуге арналған. Бұл жағдайда мәлімдеме рас: механизмді білген - бұл қаржылық басқару жүйесін білген. Қаржылық менеджмент механизмдері - бұл қаржылық басқару механизмдері. Қаржылық менеджмент механизмдері жалпы кәсіпорынды басқару механизмдерінің бөлігі ретінде жұмыс істейді.

Қаржы шешімі мен қаржылық механизм ұғымдарының арақатынасы туралы. Қаржы механизмінің ұғымыы қаржылық шешім

ұғымнан кеңірек. Шешім белгілі бір іс-әрекетті көрсетеді. Шешім, егер оны орындау механизмі айқын болатындай егжей-тегжейлі берілген болса, онда біз ұғымдар арасындағы сәйкестілік туралы айтуға болады.

Қаржылық шешімдер қаржылық механизм түрінде жүзеге асырылады.

Қаржылық саясаты

Қаржылық саясаты қаржылық шешімдер мен механизмдердің нұсқалары арасында таңдау болған кезде пайда болады.

Қаржылық саясаты дегеніміз - нақты шешімдер мен қаржылық басқару механизмдерін таңдау және оларды белгілі бір ортада және белгілі бір мақсаттарға қолдану. Іс-әрекет нұсқаларын осындай таңдау нәтижесінде басқарылатын объектінің **мінез-құлық сызығы** өткенде де, қазірде де, болашақта да алынады. Бұл таңдауды алдын-ала құжаттап алуға болады және операцияны жеке құжат ретінде нұсқаулық ретінде пайдалануға болады. Немесе қабылданған шешімдер көрсетілген бірқатар құжаттардан (келісімшарттар, бұйрықтар, жалпы жиналыстың қаулылары, ережелер, нұсқаулар және т.б.) саясат туралы идеяны ұғып алуға болады.

Мысал. Қаржы саясатының жеке мысалдары мен компоненттері:

- баға саясаты (әр түрлі талаптарға сәйкес келетін әр түрлі клиенттер тобы үшін - әр түрлі баға шешімдер);
- несиелік саясат (коммерциялық несиелеу әдістерін таңдау - жеңілдіктер, кейінге қалдыру, жеке шарттар);
- қаржыландыру саясаты (қаржыландыру әдістерін таңдау: меншікті, қарыздық, аралас);
- инвестициялық саясат (өтелімділік пен тәуекелдің әртүрлі сипаттамалары бар инвестициялық объектілерді таңдау);
- дивидендтік саясат (төленген дивидендтердің көлемі);
-салық есеп саясаты (қолданыстағы Салық кодексі шеңберінде салық салу механизмдері мен әдістерін таңдау);
- есеп саясаты (қаржылық есеп жүргізу және бухгалтерлік есеп параметрлерін қалай құру керек) және басқалары.

Қаржылық саясаты **стратегия мен тактика** тұрғысынан нақтыланған.

Стратегия - ұзақ мерзімді нәтиже беретін шешімдер (ұзақ мерзімді қаржылық шешімдер, ұзақ мерзімді қаржыландыру, инвестициялар, дивидендтік саясат). Екінші жағынан, стратегия дегеніміз - белгілі бір уақыт шеңберінде қарастырылатын жүйеде негізгі міндеттерді шешу.

Тактика – стратегияны құрайтын және стратегиялық шешімдерге қол жеткізуді қамтамасыз ететін шешімдер (көбінесе бұл тауарлық-материалдық қорларды басқару, қысқа мерзімді қаржылық шешімдер).

Қаржылық механизмі мен қаржылық саясатының ұғымдарын салыстыра отырып: 1) қаржы механизмі шешімнің идеясынан нәтижеге дейін процестің қалай жүретіндігі туралы сұраққа жауап береді (ол байланыстар мен элементтер жүйесіндегі өзгерістердің суретін береді) жалпы жағдайда; 2) қаржылық саясат қазіргі кездегі немесе ұзақ мерзімді

мәселелерді шешудің әр түрлі ықтимал шешімдері мен оларға сәйкес механизмдерден жауап береді, олардың ішіндегі ең лайықтысы мен әдісі ғана таңдалатын және қолданылатын болады.

Қаржы менеджментіндегі **«шешім» ұғымының** маңыздылығы мен рөлін әдеттегідей қабылданған және шешімдердің басқару қызметінің негізі болып табылатындығын растайтын келесі сөйлеу тізімі бойынша бағалауға болады:

1. Басқару - шешімдерді әзірлеу, қабылдау және олардың орындалуын бақылау процесі;
2. Қаржы саясаты - жүйелілік немесе дәйекті шешімдер жиынтығы және оларды жүзеге асыру әдістері;
3. Басқарудың қаржылық механизмі - бұл шешімдерді әзірлеу мен жүзеге асыру тәсілдері мен формалары;
4. Мақсат - шешімнің көзделген нәтижесі;
5. Тапсырма (міндеттеме) - бұл шешімдерді орындау шарттары + мақсат;
6. Кәсіпорын - бұл іске асырылған және ойластырылған, әлі толық жүзеге асырылмаған кешенді шешімдердің нәтижесі;
7. Қаржылық жоспар - орындауға арналған қаржылық шешімдер жиынтығы;
8. Қаржы ағындары - ақша қозғалысы түріндегі қаржылық шешімдердің көрінісі;
9. Тәуекел немесе белгісіздік жағдайы - орындалатын шешім нәтижесінің беймәлімділік ретінде ұсынылады;
10. Сонымен, қарастырылатын ұғымдар: басқару, функциялар, механизм, саясат бір өзек - шешім ұғымымен анықталады.

4. Қаржы менеджментінің анықтамасы және қаржылық менеджментті жүйелік білім деп түсіну

Қаржылық менеджменттің дұрыс анықтамасы қажет:

- теоретиктер үшін зерттеу тақырыбын дұрыс анықтау үшін;
- практиктер, қаржылық менеджерлер үшін шатастырмау және олардың функцияларының шеңберінен шықпау үшін, бұл қызметтер арасындағы функциялардың қабаттасуына немесе қайшылықтарына әкелуі мүмкін.

Төменде мүмкін болатын әртүрлі бес анықтама берілген. Оларды талдап көрейік. Жақшада негізгі атрибут анықтама берілген арқылы көрсетіледі.

Анықтамалар

Қаржылық менеджмент - бұл теория мен практика:

1. қаржылық ағындарды басқару (қаржылық ағындар);
2. тиімді қаржылық шешімдерді әзірлеу, қабылдау және олардың орындалуын бақылау және олардың нәтижелерін бекіту (қаржылық шешімдер);
3. қаржылық басқару механизмдерінің мүмкін болатын жиынтығына негізделген қаржылық саясатты қолдану (қаржылық механизм және қаржылық саясат);

4. кәсіпорынның қаржылық жағдайын басқару (қаржылық жағдай);

5. келесі функцияларды орындау: талдау, болжау және жоспарлау, қаржыландыру, несиелеу, инвестициялау, қаржылық бақылау (функциялар).

Қаржылық менеджмент анықтамаларының көптігі проблема тудырмайды. Ішкі қайшылықсыз жиынтық және олардың арасындағы байланыс қаржылық шешімі ұғымы арқылы пайда болады. Осы анықтамалардың әрқайсысы жұмыс анықтамасы ретінде қолданыла алады. Бірақ бұл олардың өзара эквиваленттілігін білдірмейді. Шатастырмаңыз.

Ең ашық анықтама 5. Қалағаныңызша функциялар тізімін қосып, көбейте аласыз. Алайда, бұл анықтаманы ауыр және қолдануды қиындатуы мүмкін.

Біздің ойымызша, ең толық 2 анықтама.

Жүйе ұғымы

Болашақта біз жүйемен осындай ұғыммен жиі айналысуға тура келеді.

Жүйе - бұл біртұтас өзара байланысты элементтердің бірлігі. Біріктіруші фактор жүйенің мақсаты, оның тағайындалуы, қызметі, жүйе элементтері арасындағы белгілі бір қатынастар және т.б. Болашақта біздің көзқарас саласында мұндай жүйелер болады: жүйе ретінде кәсіпорын, қаржылық басқару жүйесі, білім жүйелері, қаржыға қатысты түсініктер мен идеялар жүйесі. Жүйе, біз қайталаймыз, бұл біртұтастық, өзара байланысты элементтердің тұтастығы. Жүйенің қарапайым элементтер жиынтығынан айырмашылығы осында.

Барлық элементтердің өзара байланысы туралы жүйенің жоғарыда аталған қасиетін ескере отырып, элементтердің белгілі бір байланыстарына сүйене отырып, элементтердің кез-келген басқа байланыстарына жетуге болады.

Қаржылық менеджмент жүйесі жалпы экономикалық басқару жүйесінің фонында қарастырылады.

Сонымен жалпы менеджмент жүйесіне ішіндегі басқару жүйелері кіреді: өндіріс - технологиялық процесс, сату және жабдықтау, қаржылық менеджменттер және т.б. Қаржылық менеджмент жүйесін, өз кезегінде, қажет болған жағдайда операциялық және стратегиялық басқарудың ішкі жүйелеріне немесе қаржыландыру мен инвестициялаудың ішкі жүйелеріне және т.б. бөлуге болады. Қажет болса, ұсатуды жалғастыруға болады.

Бұл курс қаржылық басқару жүйесін тұтастай зерттеуге арналған.

Қаржылық менеджмент жүйесінің негізгі элементтері:

1) басқару субъекті: қаржылық қызмет + шешім қабылдаушы;
2) басқару объектісі:
   a. қаржылық ресурстар (ақша)
   b. қаржылық қатынастар (экономикалық қатынастардың бөлігі ретінде) + ақша мен құнның қозғалысы (айналымы) шарттары;
   c. қаржылық шешімдердің міндеттері мен нұсқалары (идеялар мен әдістер, тәжірибе мен білім);
   d. ақпарат (сырттан алынған және қаржылық басқару жүйесінде қалыптасқан), оның ішінде құқықтық нормативтер.

Жалпы, бұл қаржылық менеджмент жүйесі жалпы кәсіпорын жүйесінің немесе жалпы басқарудың ішкі жүйесінің бөлігі болып табылады. Өз кезегінде, кәсіпорын жүйесі сыртқы (серіктестер, банктер, сақтандыру компаниялары, мемлекеттік бюджет ...) деп аталатын ортаға жатады.

Ақпарат (сырттан келіп және ішінен қалыптасып шығатын):

- нормативтік - құқықтық, нормативтік-анықтамалық ақпарат, басқа да нормативтік сипаттағы ақпарат.

- сыртқы - салалық жағдайлар, пайыздық мөлшерлемелер, бәсекелестердің бағасы және т.б.

- ішкі - жарғы, алғашқы құжаттама, қаржылық есептілік, ақша қозғалысы туралы жоспарлар мен есептер, бағалар, тарифтер, лимиттер және басқалар. Бұл ақпарат ішкі түрде жасалады.

Жүйенің қасиеттері

Компания өскен сайын жұмыс көлемі ұлғаяды, бұл сәйкесінше қаржы менеджерінің жекешелінген функцияларының пайда болуына әкеледі.

Қаржы қызметінің құрылымы: кадрлар, оның функциялары кәсіпорынның ауқымына, оның салалық тиесілігіне, даму кезеңдеріне, қызмет барысында туындайтын мәселелерге байланысты анықталады. Шағын кәсіпкерлікте қаржылық менеджердің функцияларын бухгалтер біріктіреді. Фирманың шағын болғанынша қаржылық жоспарлау, несиелермен жұмыс, инвестициялық жобаларды әзірлеу және оларды жүзеге асыру бойынша аз жұмыс жасаса да - мұның бәрін бухгалтер жасайды. Бірақ кәсіпорын мен оның қызмет ауқымының өсуі жұмыс көлемінің ұлғаюына әкеледі және қаржы менеджерлеріне деген қажеттілік пайда болады.

Акционерлік қоғамдарда, холдингтерде, мегахолдингтерде, әртараптандырылған серіктестіктерде, ірі жауапкершілігі шектеулі серіктестіктерде қаржылық менеджердің функциялары оқшауланған.

Жүйенің негізгі сипаттамасы: бұл тұтастық, элементтер арасындағы өзара байланыс кез-келген өзгеріске, динамикаға және уақытқа байланысты сақталады. Бұл жүйенің қарапайым жиынтықтан тағы бір айырмашылығы.

Қаржылық менеджмент жүйелік білім ретінде түсіну

Жүйелі білім

Әрбір басқару шешімі (стратегиялық, тактикалық) оны жүзеге асыруда бір қаржылық жағдайдан екінші қаржылық жағдайға ауысу болып табылады. Әдетте, есеп беру жылына / тоқсанда / жарты жылда бір рет ұсынылады. Шын мәнінде, қазіргі заманғы компьютерлік есеп кез-келген уақыт бөлуімен есептер алуға мүмкіндік береді.

Осы әрекеттердің барлығы (бюджеттеу, левередж, қаржыландыру, инвестициялау) осы аралықта жағдайдан жайға дейін қарастырылады.

Қаржылық есептілік мыналарды көрсетеді:

- активтер мен пассивтердегі байланысты өзгерістер;

- пайданың өзгеруі;

- ақша ағындары қандай болды.

Бұл өзектілік барлық тақырыптарда есте сақталуы керек.

Жүйелік білім - бұл әр бөлімді бөлек және басқа бөліктермен өзара байланыста білу. Суретті қараңыз.

Тұтастық немесе дәйектілік жеке шешімді көптеген басқалармен байланысты болған кезде басқаруды бір көрініс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Бірізділіктіі түсіну қаржылық менеджмент механизмдерін түсінуге әкеледі.

Басқару кезінде басқарылатын жүйе бастапқы күйден болашақ күйлердің біріне ауысады. Қаржылық менеджментте бұл жағдайлар қаржылық есептемеден көрініп қалады. Сондықтан барлық әр тақырыпта шешімдердің қаржылық есептемеге қандай әсер ететіндігін талдауға жатады, өйткені қаржылық есептеме жағдайдың негізгі көрсеткіші болып табылады.

Бастапқы күйден ақырғыға ауысу үшін бюджеттеу түрінде жоспарлау арқылы жүреді (4 тақырып)[1].

Басқа көптеген тақырыптар (6-9, 11-13 тақырыптар) басқару процесін талдауға және жоспарлауға арналған.

Қаржылық дағдарыстың тақырыбы және оны шешудің мүмкін жолдары (10-тақырып) бөлек қарастырылады.

Ақшаны уақыт бойымен бағалау тақырыбы (5-тақырып) бөлек ұсынылған, мұнда ақшаны уақытты ескере есептеу әдісі берілген. Бұл тұжырымдама 6,9,12 тақырыптарында өзінің ең үлкен қолданылуын табады.

Барлық тақырыптар ақыр соңында негізгі және орталық тақырып ретінде бюджеттеу тақырыбына (4 тақырып) байланысты. Бұл тақырыптардың өзара байланысының сыртқы көрінісі. ҚМ ішкі логикасы 12 және 9 тақырыптар бойынша қаржыландырудан инвестицияларға дейін айқын болады.

Тақырыптардың өзара байланысының бұл сипаттамасы курстың тұтастығын және оның жүйелілігін түсіну болып табылады. Бұл теориялық тұрғыдан қаржылық менеджмент туралы идеялар жүйесі.

Әр тақырып бойынша (Т4,6-13) шешімнің қалай жасалатыны және оның қаржылық жағдайға қалай әсер етуі мүмкін екендігі көрсетіледі.

Бірақ бұл көзқарас толық емес. Мұнда көптеген басқа мәселелер қарастырылмағандықтан: бақылау, агенттік қатынастар теориясы, халықаралық менеджмент, іс жүргізу және құжат айналысының ерекшеліктері және басқалары.

Қаржылық менеджмент - бұл менеджменттің іс-әрекеті ретінде, менеджмент әрқашан өзгермелі және ерекше ортада, белгісіздік пен тәуекел жағдайында жүзеге асады деп жалпы танылған.

Сурет: 3. Қаржылық менеджмент курсының тақырыптарының өзара байланысының жалпы сызбасы. Тақырыптардың логикалық және жүйелік орналасуы.

Сұрақтар

1. Қаржы деген не екенін түсіндіріңіз? Қаржының схемалық көрінісі қалай көрінеді? Қаржы қатынастары қалай пайда болады? Ақша қозғалысының шарттары, құн айналымы дегеніміз не? Ақша мен қаржы ұғымдарының айырмашылығы.
2. Ақша қаражаттарының қозғалысы дегеніміз не? Қандай ағындар бар? Қаржы ағындарына не кіреді?
3. Басқару дегеніміз не? (қандай нысан). Менеджменттің объектілері мен субъектілері, қаржылық менеджменттің зерттеу пәні.
4. Менеджмент жүйені бір жағдайдан екінші жағдайға ауыстыру процесі ретінде. Мүмкін менеджментті белгілі бір әрекетті орындауға және нәтижелер туралы есеп беруге бұйрық беру ретінде ұсыну айқынырақ болар еді?
5. Қандай шешім қаржылық деп аталады?
6. Басқару субъекті ол шешім қабылдаушылар + қаржылық қызметтер деп бөлінеді, сіздің ойыңызша:

A. Неліктен қаржылық қызмет шешім қабылдаушы емес?

B. Қаржылық басқарудың объектісі неге бүкіл кәсіпорын болып табылмайды?

7. Мақсат пен міндеттер ұғымдарының айырмашылығы? Қаржылық менеджменттің негізгі мақсаттары мен міндеттерін атап өтіңіз.
8. Неліктен теориялық және практикалық мәселелерді ажыратуымыз керек?
9. Басқару қызметіндегі функция дегеніміз не? Қаржылық менеджменттің функциялары қандай? Қаржы менеджерінің негізгі функциялары. Қаржылық менеджмент теориясы қандай функцияларға назар аудармайды?

10. Қаржы қызметтері мен қаржы менеджментінің жүйесі туралы олар бір біріне балама деп айтуға бола ма?
11. Қаржылық менеджменттің функциялары туралы айтуға бола ма, өйткені бұл қаржылық қызметтердің функциялары емес пе?
12. Қаржылық менеджменттің мақсаттарын келесі кезеңдерде қалай көрсетуге болады:

a) Компанияның құрылуы
b) Қалыпты жұмыс жасау
c) Күйзелісті жағдай
d) Қайта профильдеу қызметі
e) Қайта құру, техникалық қайта жабдықтандыру.

13. Басқару механизмін қалай түсінуге болады? Қаржыны басқару механизмі дегеніміз не? Неліктен қаржылық басқару механизмдері пайдалы?
14. Қаржылық шешім мен қаржылық механизм ұғымдарының өзара байланысы.
15. Қаржы саясатының ұғымы.
16. Қаржы механизмі мен қаржылық саясатты салыстыру.
17. Қаржылық менеджменттің анықтамасын беріңіз.
18. Қаржылық менеджменттің көптеген анықтамаларын берудің мәні неде, оны беру орынды болар еді? Сіздің пікіріңіз?
19. Жүйе дегеніміз не? Бізге жүйелілік ұғымы не үшін қажет, ол жалпы не береді?
20. Қаржылық менеджменттің тақырыптары курспен байланысты ма? Қаржылық менеджмент туралы білім жүйесі дегеніміз не?
21. Қаржылық менеджменттің өндіріс, маркетинг және жалпы менеджменттен айырмашылығы неде?
22. Өнеркәсіптік, құрылыс, ауылшаруашылық, қызмет көрсету кәсіпорындарындағы және басқаларындағы қаржылық менеджменттің айырмашылығы неде? Ұқсастығы қандай?
23. Қаржылық менеджмент пен бухгалтерлік есеп айырмашылықтары?

Есептер

Есеп 1. Компания бірқатар шешімдер қабылдады. Төмендегі тізімнен қаржылық шешімдерді таңдаңыз. Критерий қандай?

Шешім қаражаттың құнына тікелей әсер етсе, қаржылық болып саналады. Бұның өзі шектеулі деңгейге дейін шартты болуы мүмкін. Шешімді кім қабылдағанына қарамастан: залал немесе айыппұл төлеу туралы сот шешімі; тауар партиялары бойынша жеткізушілердің немесе сатушылардың шешімдері.

1. Қаржы қызметінің басшы лауазымына жетекші маманды тағайындау туралы бұйрық.
2. Коммуналдық қызметтерге төлем ретінде 200 мың теңгеге төлем тапсырмасына қол қойылды.

3. Ескірген немесе жарамсыз жабдықты демонтаж жасау және оны қалдық құны бойынша баланстан шығару туралы шешім қабылданды. Болып жатқан:
а) кейіннен қалдық құнымен оны сату;
б) демонтаж болған жабдық бөлшектеліп, жойылады. Қолдануға жарамды қалғанын кіріске алу.

4. Қызметкерді басқа қаладан тауар сатып алуға және сол үшін есепшотттан белгілі бір сома шығарып беру туралы бұйрыққа қол қойылды.

5. Басшылық жалақы туралы ведомоске қол қойды.

6. Материалдық зиянды өтемақы түрінде өндіру және материалдық жауапты адамның жалақысынан соманы ұстау туралы бұйрыққа қол қойылды.

7. Арзан және сапалы шикізатты табу және шығындар сметасын бекіту үшін маркетингтік зерттеу жүргізу туралы бұйрық шығарылды.

8. Жону білдегіні (Токарьды станокты) негізгі өндірістік цехтан көмекші өндірістік цехқа ауыстыру туралы бас инженердің бұйрығы.

9. Директордың бұйрығы / бас бухгалтердің кассадағы және ағымдағы банктік шоттағы ақшаны түгендеу туралы бұйрығы.

10. Айыппұл төлеу туралы сот шешімі шығарылды, басшылық шешімнің заңдылығын мойындады.

11. Лицензиялау талаптарына сәйкес келмеуіне байланысты өндірістік қызметті уақытша тоқтата тұру туралы сот шешімі шығарылды, басшылық шешімнің заңдылығын мойындады.

Жауабы: 2,3а, 4,5,6,10.

Есеп 2. Қаржылық шешімдерді анықтаңыз

1. Акционерлердің жалпы жиналысында дивидендтер төлеу туралы шешім қабылданды.
2. Кәсіпорынға объектінің қауіпсіздігін күшейту, қауіпсіздік қызметіндегі тәртіп пен жауапкершілікті арттыру туралы бұйрық шығарылды.
3. Бас есепші басқа қалаға ауысуына байланысты жұмысынан шығу туралы шешім қабылдады.
4. Түгендеу актісіне сәйкес кассада ақша жетіспеді.
5. Кәсіпорын қызметкеріне материалдық көмек көрсету туралы бұйрық шығарылды.
6. Өндірістік цехқа 129 мың теңге жалақымен оператор орнына адамды қабылдау туралы бұйрық шығарылды.

Есеп 3. Ағындардың алуан түрлілігінен (ақпарат, материал, тауар, ресурс) қаржы ағындарын бөліп көрсету керек:

- кәсіпорын қабылдау актісіне сәйкес жабдықты алды;
- қаржы есептілігі акционерге оның талабы бойынша берілді;
- демалыс ақысын есептеу үшін орташа жылдық жалақыны есептеу тәртібі туралы Қаржы министрлігінен түсініктеме хат алынды;
- мүлікті мектепке өтеусіз беру;
- несие үшін акциялар пакеті кепілге қойылды.
- жалақы кассадан төленді.

Есеп 4. Иесі ЖШСтің басшысы ретінде адамды тағайындады, ол адам негізінен технологиялық менеджердің функцияларын орындайды. Менеджер қолтаңбаны ақша құжаттарына иесінің рұқсатымен ғана қояды. Шешім қабылдаушы (ШҚ) кім?

Есеп 5. Қандай қатынасты қаржылық деп атауға болады

- несие алу;
- персоналға жалақы төлеу;
- мемлекеттік статистика органдарына есеп беру;
- еңбек тәртібін бұзғаны үшін қызметкерді жұмыстан шығару;
- күзет қызметін қайта құру,

Тесттер

1. Қаржы - бұл экономикалық қатынастардың жүйесі:

a) қорларды қалыптастыру үшін
b) Қаражат қорлары мен ақша айналымын қалыптастыру мен пайдалану;
c) қаржы ресурстарын бөлу және тұтыну;
d) Қаражатты бақылау және бөлу;
e) Қаржы ресурстарын қалыптастыру және пайдалану

2. Қаржылық менеджмент - бұл:

a) қаржылық қатынастарды басқару;
b) Қаржылық шешімдер мен қорларды басқару;
c) Қаржы ресурстары мен экономикалық қорларды басқару;
d) Басқарылатын объектілері мен субъектілерін басқару;
e) Ақша қорларын, қаржылық қатынастарын басқару

3. Қаржылық менеджмент - бұл:

a) жүйелік білім
b) қаржылық менеджменттің теориясы мен практикасы
c) қаржылық ағындарды басқару
d) басқару шешімдерін дайындауға бағытталған практикалық басқару қызметі
e) барлық жауаптар дұрыс

4. Қаржылық менеджменттің неше функциясын ажыратуға болады?

a) үш: есеп, талдау, жоспарлау
b) бес: есеп, талдау, жоспарлау, қаржыландыру, инвестиция
c) олардың саны кәсіпорынның сипаты мен көлеміне байланысты, қаржылық басқару қызметі туралы ережеде белгіленген
d) жеті - артық емес, кем емес, функциялардың әмбебап саны
e) олардың саны кәсіпорынның барлық функцияларының санына сәйкес келеді, өйткені қаржы барлық қатынастарға тікелей енеді

5. Қаржылық менеджменттің функциялары

a) қаржылық қызметіндегі персоналдың жұмысын ұйымдастыру
b) өнім сапасын бақылау
c) кәсіпорынның барлық бөлімшелерінің жоспарлы және бақылау жұмыстарын ұйымдастыру

d) жоғарыдағы жауаптар дұрыс
e) дұрыс жауап жоқ

6. Бөлек қызмет ретінде қаржылық менеджменттің функциялары қамтиды:

a) персонал - басқару
b) маркетинг - менеджменті
c) инвестицияларды басқару
d) барлық шешімдердің орындалуын бақылау
e) салықтық жоспарлау

7. Қаржылық менеджментті басқару объектісі:

a) қаржылық бөлімі
b) бухгалтерлік бөлімі
c) қаржылық көрсеткіштер
d) бүкіл кәсіпорын
e) қаржы қоры

8. Қаржылық менеджмент жүйесіндегі басқару объектілері:

a) Өндірістік персонал, өндірістік ресурстар;
b) дайын өнімді сату қызметі;
c) Өтімділік, бағалы қағаздар, несиелер, баға, қаржылық ресурстар;
d) Қаржылық қызметтер (қаржылық басқару аппараты);
e) Қаржылық менеджменттің мақсаттары

9. Қаржылық менеджмент тұрғысынан мақсат ретінде қандай көрсеткіш маңызды?

a) түсімдердің жалпы сомасы
b) бір акцияға дивиденд
c) бір акцияға шаққандағы пайда
d) фирма қызметкерлерінің жалақысының деңгейі
e) максималды пайда

10. Қаржылық ағындардың негізіне мыналар жатады:

a) ақша қозғалысы
b) материалдық ағындар
c) ақпарат ағыны
d) несиелік міндеттемелер
e) дебиторлардың міндеттемелері

11. Кәсіпорынның қаржылық ресурсы қай көрсеткіш арқылы толығырақ көрсетілген:

a) кіріс
b) құны
c) пайда
d) дивидендтер
e) Кредиторлық берешек

12. Қаржылық менеджмент механизмі:

a) қаржылық шешімдердің жиынтығы;
b) Қаржылық әдістер жиынтығы;

c) Қаржылық менеджмент жүйесіндегі өзара әрекет пен әрекеттердің әдістері мен формаларының жиынтығы;
d) қаржылық шешімдер жүйесі;
e) Қаржылық әдістер жүйесі

Тақырып 2. Қаржылық есептілік

1. Қаржылық менеджменттің ақпараттық базасы
2. Бухгалтерлік баланс, теңгерім (қаржылық жағдай туралы есеп)
3. Кірістер мен шығыстар туралы есеп
4. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп
5. Меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп
6. Қаржылық есептіліктің жүйелілігі
7. Қаржылық есептіліктің аудиті
8. Қаржылық есептіліктің құру механизмінің мысалы

1. Қаржылық менеджменттің ақпараттық базасы

Қаржылық менеджменттің ақпараттық базасының жалпы сипаттамасы

Қаржылық менеджменттің **ақпараттық базасы** - бұл қаржылық шешімдерді әзірлеу, қабылдау және олардың орындалуын бақылау үшін қажетті қаржылық және қаржылық емес ақпараттар жиынтығы. Оларды **ұсыну көздері мен нысандары** әртүрлі: қаржылық және статистикалық есептер, іскери корреспонденциялар, келісімшарттар, баяндамалар, бұқаралық ақпарат құралдарының хабарламалары (газет, теледидар, радио, Интернет), мерзімді басылымдар ғылыми басылымдар, оқу және монографиялық әдебиеттер және т.б.

Қаржыылық менеджментіндегі шешімдердің негізгі бөлігі келесі ақпаратты білуді ескере отырып қабылданады:

1) құқықтық және нормативтік сипаттағы сыртқы және ішкі ақпарат: мысалы, шаруашылық серіктестіктер туралы, акционерлік қоғамдар туралы, салық және кеден кодекстері туралы, бағалы қағаздар нарығы туралы, бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы, үкіметтің қаулылары, министрліктердің бұйрықтары мен хаттары, халықаралық және ұлттық қаржылық есептілік стандарттары (ХҚЕС және ҰҚЕС) және басқалары. Ішкі ақпарат: кәсіпорын жарғысы, бөлімшелер туралы ережелер, бұйрықтар мен нұсқаулықтар, нұсқаулар. Қаржы қатынастары мен қаржылық қызметті реттеуге арналған бұл ақпарат осы қызметтің ережелері мен негіздерін белгілейді.

2) есептеулер үшін ақпарат: тарифтер, ставкалар, ставкалар, қаржылық есептеулердің нормалары мен стандарттары.

3) қаржылық және басқарушылық есеп деректері: қаржылық есептілік, есептеулер және басқа аналитикалық есептеулер.

4) кәсіпорын, сала туралы статистикалық мәліметтер және қаржылық шешімдерді әзірлеу мен қабылдау үшін маңызды қаржылық және қаржылық емес сипаттағы басқа да қосымша ақпарат.

Жалпы алғанда, мұндай ақпарат алуан түрлі және оларды мақсатына сәйкес топтастыруға болады, мысалы, келесідей.

1. Инвестициялық мүмкіндіктер мен перспективалар туралы ақпарат: қаржылық жоспарлар, келісімшарттар мен жобалар, инвестиция қайтарымы туралы ақпарат;

2. Қаржыландыру көздері туралы ақпарат: қолда бар қаржылық ресурстардың мөлшері, несиелер мен қарыздар құны, жеңілдіктер;

3. Өнімнің өткізу нарықтары туралы ақпарат: сатылатын өнімнің бағасы, нарыққа кіру мүмкіндігі, өнімнің нарықтағы үлесі;

4. Өндіріс факторларының нарықтары туралы ақпарат: өндірістік ресурстар бағалары, жалдау ақысы, жалақы.

Қаржылық есептілік

Қаржылық есептілік ақпараттық базаның жүйелік негізін құрайды, бухгалтерлік есептілік деректері бойынша құрастырылады және келесі есеп беру нысандарын қамтиды:

- бухгалтерлік баланс (BB);
- кірістер мен шығыстар туралы есеп (ODR);
- ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп (ODDS);
- меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп (OISK).

Есептіліктердің осы түрлерінің әрқайсысы түсіндірме жазбамен бірге жүреді, онда ескертулер мен анықтамалар келтірілген болады, есеп саясатының үзінділері келтірілген, қаржылық есептілік пайдаланушыларға түсінікті болу үшін барлық маңызды өзгерістердің себептері түсіндіріледі.

Заңда белгіленген бірқатар жағдайларда немесе акционерлердің, инвесторлардың немесе басқа да мүдделі тұлғалардың өтініштері бойынша қаржылық есеп аудиторлық есеппен толықтырылуы мүмкін. Мұндай тұжырымдар ұсынылған есептердің сенімділігін растайды.

Кесте, диаграммалар, анықтамалық түрдегі өзіндік құн, қаражат қозғалысы және басқа да әр түрлі ақпарат туралы қосымша мәліметтер - мұның бәрі ақпарат пайдаланушылардың сұранысы бойынша, қол жетімділік, қауіпсіздік шарттары мен коммерциялық құпияларды сақтау шектеулерін ескере отырып енгізілуі мүмкін.

Белгілі бір көрсеткіштер, процестер мен қатынастар туралы нақтылау ақпараттарының (өндірістік ақпараттың) ішіне салық декларацияларын жатқызуға болады, ол сонымен қатар салықтар мен салық салу объектілері туралы көптеген қосымша ақпаратты көрсетеді, бұл кәсіпорынның қаржылық нәтижелері туралы ақпаратты қосымша ашуды қамтамасыз етеді.

Қаржылық есеп беруді қалыптастырудың негізгі механизмі: кәсіпорынның экономикалық және қаржылық қызметтерінде кез-келген оқиға бухгалтерлік есеп шоттарының корреспонденциясы арқылы бухгалтерлік жазбалар арқылы операция ретінде ұсынылады. Содан кейін есепті кезеңнің нәтижелері бойынша айналым-сальдолық тіздемесі құрылады, оны қосымша өңдеуден кейін қорытынды қаржылық есептілік алынады.

Пайдалылығы. Қаржылық есептілік кәсіпорынның қаржылық жағдайы және есепті кезеңдегі өзгерістер туралы жалпы ақпарат береді.

Есеп саясаты. Қаржылық есептілік кәсіпорын басшысы қабылдаған және бекіткен есеп саясаты негізінде құрылады.

Есеп саясаты бухгалтерлік есеп пен есеп беруде қандай нақты әдіс қолданылатынын анықтайды. Қолданылатын әдістердің көптігіне байланысты болғандығынан есеп саясаты жасалуы керек. Олардың ішінен бір немесе бірнеше тіркесімді (комбинация) таңдау керек. Мысалы, есеп саясаты негізгі құралдар мен материалдық емес активтер бойынша амортизация және амортизация әдістерін, тауарлы-материалдық қорларды бағалау мен есепке алуды, жанама және үстеме шығындарды бөлуді және қаржылық есептілікке әсер етуі мүмкін көптеген басқа мәселелерді анықтайды.

Егер есеп саясатын түзету қажеттілігі туындаса, онда қаржылық есептіліктің деректерін салыстыру қажеттілігін қамтамасыз ету үшін қаржылық есептіліктің алдыңғы бірнеше кезеңдегі деректерін қайта есептеу қажет болады. Сонымен қатар, есеп саясаты ұйымның баға, инвестициялық, жеткізілім және маркетингтік саясатын жасаудың **негізі ретінде** қызмет етеді.

2. Бухгалтерлік баланс, теңгерім (қаржылық жағдай туралы есеп)

Бухгалтерлік баланс қаржылық есептіліктің негізгі элементі болып табылады. Есепті кезеңдегі қаржылық жағдай туралы түсінік береді, сондықтан әдетте есепті кезеңнің басында және соңында беріледі.

МЫСАЛ баланс схемасы. ХҚЕС қаржылық есептіліктің міндетті түрін белгілемейді. Осыған қарамастан, Қазақстан Республикасында Қаржы министрлігі қалыптасқан дәстүрге байланысты есеп беру нысандарының үлгілерін ұсынады. Баланс форматы әр түрлі болуы мүмкін

Активтер	Бас.	Аяғ.	**Пассивтер**	Бас.	Аяғ.
Қысқа мерзімді активтер			**Қысқа мерзімді міндеттемелер**		
Ақшалай қаражат			Қысқа мерзімді несиелер		
Қаржылық инвестициялар			Ұзақ мерзімді несиелердің қысқа мерзімді бөлігі		
Дебиторлық берешек			Кредиторлық қарыз		
Тауарлы-материалды қорлар			**Ұзақ мерзімді міндеттемелер**		
Ұзақ мерзімді активтер			Несиелер		
Ұзақ мерзімді қаржылық инвестициялар			Облигациялар		
Материалдық емес активтер			Кейінге қалдырылған салықтар		

Негізгі құралдар			**Меншікті капитал**		
Биологиялық активтер			Жарғы капитал		
Инвестициялық жылжымайтын мүлік			Резервтік капитал		
Ұзақ мерзімді дебиторлық берешек			Бөлінбеген пайда (жабылмаған залал)		
Баланс			**Баланс**		

Баланс активтері құрылымының сипаттамалары

Активтер пайдалану мерзіміне қарай қысқа мерзімді (ағымдағы) және ұзақ мерзімді деп бөлінеді.

Қысқа мерзімді активтер - жыл ішінде операциялық циклде тұтынылған бұл активтерге мыналар жатады: ақша қаражаттары, қысқа мерзімді қаржылық салымдар, дебиторлық берешек, тауарлық-материалдық құндылықтар.

Қолма-қол ақша - есепшоттардағы және кассадағы ақша, сондай-ақ транзиттік ақша:

- аккредитивтердегі, чектердегі, карточкалардағы - шоттардағы ақша,
- ұлттық және шетелдік валютадағы есеп айырысу шоттарындағы ақша,
- ұлттық және шетелдік валютадағы кассадағы қолма-қол ақша.

Қысқа мерзімді қаржылық инвестициялар дегеніміз - бағалы қағаздарға (акцияларға, облигацияларға), банктердің ақша сертификаттарына салынған инвестициялар - бұл құрал-саймандарға инвестициялау жыл бойына кіріс немесе қайта сатудан түскен табыс алу мақсатында жүзеге асырылады. Олардың меншік мерзімі бір жылдан аспайды.

Дебиторлық берешек - дебиторлық берешек, алынған вексельдер, топ ішіндегі операциялар бойынша қарыз, басқа дебиторлық берешек.

Тауарлы-материалдық қорлар - бұл шикізат пен материалдар, аяқталмаған өндіріс, дайын өнім мен тауарлар.

Кәсіпорында айналымнан тыс активтер бір жылдан астам уақыт бойы қолданылады, оған инвестициялар, дебиторлық берешек, материалдық емес активтер, **негізгі құралдар**, инвестициялық жылжымайтын мүлік, биологиялық активтер жатады.

Инвестициялар - бағалы қағаздарға, басқа кәсіпорындардың жарғылық капиталына бір жылдан астам мерзімге ұзақ мерзімді салымдар.

Дебиторлық берешек - ұзақ мерзімді негіздегі қарыз, мысалы, бөліп төлеу арқылы нысанды сату, активтерді қаржылық жалға беру.

Материалдық емес активтер - материалдық негізі жоқ ұзақ мерзімді пайдалану активтері: лицензиялық келісімдер, ұйымдастырушылық шығындар, гудвилл, патенттер, компьютерлік бағдарламалар, сауда белгілері және т.б.

Негізгі құралдар - кәсіпорын қызметінде қолданылатын айналымнан тыс активтер: жер учаскелері, ғимараттар, құрылыстар, машиналар мен жабдықтар, көлік құралдары және басқа да негізгі құралдар

Биологиялық активтер - жануарлар мен көпжылдық егістіктер.

Инвестициялық жылжымайтын мүлік - табыс алу үшін ұзақ мерзімді пайдалану мүлігі. Бұл инвестициялардың бір түрі: ғимараттар немесе жер учаскелері жалға немесе уақыт бойынша қалыптасқан құн өсімінен табыс алу үшін.

Баланс пассивінің құрылымының сипаттамалары

Баланс пассивтері бөлімдер бойынша ұсынылған: пассивтер және меншікті капитал.

Міндеттемелер қысқа мерзімді (ағымдағы) және ұзақ мерзімді болып бөлінеді.

Қысқа мерзімді (ағымдағы) міндеттемелер - жыл ішінде өтелуге тиісті міндеттемелер. Екі бөліктен тұрады. Бір бөлігі - қысқа мерзімді банктік заемдар (облигациялар) - және ұзақ мерзімді міндеттемелердің ағымдағы бөлігі, ал екінші бөлігі кредиторлық берешек - жыл бойына төленуі тиіс міндеттемелер бойынша барлық басқа есеп айырысулар: төленуге тиісті шоттар, алынған аванстар, салық берешегі, төленетін дивидендтер, жалақы бойынша қарыздар, коммуналдық қызметтер, жалдау ақысы ...

Ұзақ мерзімді міндеттемелер - банктік несиелер, бір жылдан астам мерзімге алынған облигациялық заемдар.

Кейінге қалдырылған салықтар - бухгалтерлік есеп пен салықтық есепке алу үшін салықтарды есептеу әдістері арасындағы айырмашылық ретінде туындайды. Ол тұрақты және уақытша айырмашылықтардан тұрады. Егер кейінгі кезеңдердегі уақытша айырмашылық уақыт өте келе жойылса, біртіндеп болса, онда тұрақты айырмашылық болмайды.

Меншікті капитал - жарғылық капиталдың, резервтік капиталдың және бөлінбеген пайданың жиынтығы (жабылмаған залал).

Жарғылық (жарғылық) капитал. Шаруашылық жүргізуші субъектілердің, коммерциялық құрылымдардың негізгі типтері - жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер (ЖШС), өндірістік кооперативтер (ӨК) және акционерлік қоғамдар (АҚ). Тиісінше, капиталға қатысу немесе меншік иелерінің акциялары жарналар арқылы анықталады - серіктестердің ЖШС-ге қосқан жарналары, ӨК-тегі пайлары, АҚ-дағы акциялар. Жарғылық капиталдағы үлес арқылы меншік иелерінің заңды құқықтары бекітіледі.

Резервтік капитал - дивидендтер төлеу және шығындарды жабу үшін қалыптасады.

Бөлінбеген пайда (жабылмаған залал) - кәсіпорынның қаржылық нәтижесін көрсетеді. Бөлінбеген пайда мөлшерін өзгертетін негізгі операциялар шығындарды өтеу және дивидендтер төлеу болып табылады. Сонымен қатар, дивидендтер акциялармен төленген кезде, бөлінбеген пайданың сомасы жарғылық (жарғылық) капиталға «түседі».

Ақпараттың құндылығы

Бухгалтерлік баланс қаржылық есептіліктің бір түрі ретінде активтерді (мүлікті) ақшалай түрде (активтер) бағалауды және оларды құру көздерін - міндеттемелер мен меншікті капиталды (пассивтерді) көрсетеді.

Баланстың негізгі теңдеуі:

(Активтер) = (Міндеттемелер) + (Меншікті капитал).

Меншікті капитал (МК) - бұл компанияның құны. Шынында да, МК = Активтер - Міндеттемелердің негізгі формуласынан, егер сіз барлық активтерді сатсаңыз және міндеттемелерді өтесеңіз, МК қалады. Демек, бұл акционер-меншік иесі үшін ең маңызды көрсеткіш. Меншікті капиталдың ұлғаюы немесе азаюы, сәйкесінше, меншік иелерінің қаржылық жағдайының жоғарылауы немесе азаюы болып табылады. Меншікті капиталды «таза активтер» (ТА) деп те атайды.

Меншікті капиталды бағалауда сұрақтар туындауы мүмкін: бухгалтерлік баланс пен нарықтық бағалауға сәйкес МК әр түрлі мәндерді көрсете алады.

3. Кірістер мен шығыстар туралы есеп (ODR)

Атаулардың басқа нұсқалары: пайда мен шығындар туралы есеп (кірістер туралы есеп), қаржылық нәтижелер туралы есеп.

Пайдалылығы. Есеп беруде компанияның есепті кезеңдегі қызметінің нәтижелері көрсетілген. Нәтиже таза пайда немесе жабылмаған залал өлшемі ретінде көрсетіледі.

Бұл есепте әр көрсеткіш маңызды, өйткені ол мазмұнды ақпаратты қамтиды, бірақ ең үлкен қызығушылық туғызатын ол ақырғы ең төменде тұрған корсеткіштің бірі таза пайда немесе жабылмаған залал.

ODR көрсеткіштерінің сипаттамалары

	Көрсеткіш	Есептеу	Комментарий к показателю
	Өнімдерді (жұмыстарды, қызметтерді) сатудан түскен табыс		ҚҚС, акциздер, қайтарылған тауарлардың құны, сатудан жеңілдіктер және сатып алушыларға берілген баға бойынша жеңілдіктер шегерілген сатудан түскен

			түсім.
	Өткізілген өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құны		өнім (жұмыс, қызмет) өндіруге тікелей байланысты нақты шығындар: материалдық шығындар, өндірістік персоналдың еңбекақысы, сақтандыру төлемдері, негізгі қорлардың амортизациясы және т.б.
	Жалпы пайда	(п.1-п.2)	
	Кезең шығындары:		сатылған өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) өзіндік құнына қосылмаған шығыстар
	Негізгі қызметтен түскен пайда (жабылмаған шығын).	(п.3–п.4)	
	Негізгі емес қызметтен түскен пайда (жабылмаған шығын).		кірістерге сәйкес келетін шығыстар арасындағы айырма ретінде есептеледі (таза қаржылық нәтиже)
	Салық салынғанға дейінгі жалпы қызметтен түскен пайда (жабылмаған залал).	(п.5+п.6)	
	Корпоративтік табыс салығы		бюджетке төленуге жататын сома салықтық есеп деректері бойынша есептеледі
	Таза пайда (жабылмаған шығын)	(п.7-п.8)	қорытынды көрсеткіш, шаруашылық жүргізуші субъектінің есепті кезеңдегі қызметінің нәтижесін көрсетеді

Баланспен байланыс. Таза пайда (жабылмаған залал) баланста бөлінбеген пайда (жабылмаған залал) ретінде көрсетіледі.

Пайда салығы салықтық есеп әдісі арқылы есептеледі. Мұндай есептеудің нәтижесі, әдетте, бухгалтерлік есепте алынған салыққа дейінгі пайдаға

салық ставкасын қолдану арқылы алуға болатын нәтижемен сәйкес келмейді. Нәтижелер арасындағы бұл айырмашылық екі жолмен ұсынылуы мүмкін:

- уақыт бойынша алынып тасталатын, активтің тозуының әр түрлі кезеңдерінен туындаған уақытша айырмашылық;

- салық жүйесінде есепке алынатын шығындардың бір бөлігі есепке алынбағандықтан, тұрақты, қалпына келтірілмейтін.

Мұндай айырмашылықтар бухгалтерлік баланста есепке алынады және кейінгі кезеңдерде корпоративті табыс салығының (КТС) ставкасы бойынша есептен шығарылады.

Осы есеп берудегі корпоративтік табыс салығы мен корпорациялық табыс салығы бойынша декларациядағы корпоративті табыс салығы көбінесе ерекшеленеді. Бұл табыс салығын есептеудің әртүрлі әдістерін қолдануға байланысты.

Баланс баптары үшін тұрақты және уақытша айырмашылықтар орналастырылады.

4. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп (ODDS)

Кезеңдегі ақша ағындарының (кіріс және шығыс) есептеме нәтижелері үш бөлім тұрғысынан көрсетілген: операциялық, инвестициялық және қаржылық қызмет.

Операциялық қызмет (ОҚ) негізгі қызметке байланысты операциялардан ақша қозғалысын көрсетеді.

Инвестициялық қызмет (ИҚ) ұзақ мерзімді активтермен (жасау немесе құру, сатып алу) операциялар бойынша ақша қозғалысын көрсетеді: материалдық емес активтерді сату немесе құру және сатып алу, негізгі құралдарды сатып алу немесе жасау, қаржылық инвестициялар, басқа заңды тұлғаларға несие беру және сол заңды тұлғалардың пайызсыз несие өтеуі. Капиталды құрылыс шығындары.

Қаржылық қызмет (ҚҚ) акциялар, облигациялар шығаруға, меншікті акцияларды сатып алуға, меншік үлесін сатып алуға, банктік несиелер мен қарыздар алуға және негізгі қарызды өтеуге, дивидендтер төлеуге байланысты операциялар бойынша ақша қозғалысын көрсетеді.

Бухгалтерлік баланспен байланыс: ODDS-тен ақша сомаларының алғашқы және соңғы қалдықтары сәйкесінше қысқа мерзімді активтер бойынша баланста көрсетіледі.

Пайда мен залал туралы есеппен байланыс соншалықты айқын емес.

ODR және ODDS есептерін салыстыра отырып, ең алдымен, осы екі түрлі есептің көрсеткіштерін қалыптастыру принциптеріндегі айырмашылықтарды атап өткен жөн.

ODR индикаторлары үшін есептеу принципі қолданылады, оған сәйкес кірістер мен шығыстар оларды қалыптасу кезінде танылады, тіпті егер бұл ақшаның сәйкесінше қозғалысымен жүрмесе де.

ODDS есебі қолма-қол ақша негізінде жасалады, яғни ақша ағындарының көрсеткіштері (кіріс, шығыс) ақшаның нақты қозғалысы кезінде ғана пайда болады.

Бұл айырмашылықты есепте пайда болған кезде, бірақ есепшотта ақша болмаған кезде түсіндіруге болады. Кірістер есептелген болып шықты, ол ODR-де көрсетілген, бірақ ақша әлі келген жоқ, ODDS-де жоқ.

Екіншіден, ODDS ақша ағындарын жоғарыда аталған үш бөлімде көрсетеді, ал ODR-да көбінесе ОҚ, ішінара ИҚ және ҚҚ.

Есептің пайдалылығы. Компания есепті кезеңде қанша ақша алғанын және оған не жұмсағанын көрсетеді. Есептің пайдалы екендігін келесі мысал бойынша бағалауға болады. ODR өнімдерді сатудан түскен пайданы көрсетеді, бірақ тек ODDS ақшаның түсуі мен кетуі болғанын ғана көрсете алады.

Ерекше маңызды ақпаратты ODDS ұсынады, өйткені ол ақша қаражаттарындағы қызметтің қандай түрі (ОҚ, ИҚ, ҚҚ) арқылы болатындығын көрсетеді.

Мысалы, ОҚ әлсіреуі белсенділіктің қайта бағдарлануын, кәсіпорында трансформация процесі жүріп жатқанын көрсете алады.

5. Меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есеп (OISK)

Меншікті капиталдағы өзгерістер жарғылық капиталдың өзгеруіне байланысты (акциялардың қосымша эмиссиясы, қатысушы инвестордың келуі, қатысушының шығуы сияқты оқиғалар нәтижесінде акцияларды сатып алу), резервтік капитал өзгерген кезде, активтер қайта бағаланған кезде, есепті кезеңдегі бөлінбеген кірісті қосу. Сонымен бірге меншікті капитал жалпы көлемде де, ішкі құрылымда да өзгеруі мүмкін (мысалы, бөлінбеген пайда алдыңғы акционерлер үшін пайда есебінен қосымша акциялар шығару туралы шешім қабылдағанда жарғылық капиталға айналады - акциялар түрінде дивидендтер төлеу, ал ЖШС-те жарналарды ұлғайту түрінде пропорцияны сақтай отырып жарғылық капиталға).

6. Қаржылық есептіліктің жүйелілігі

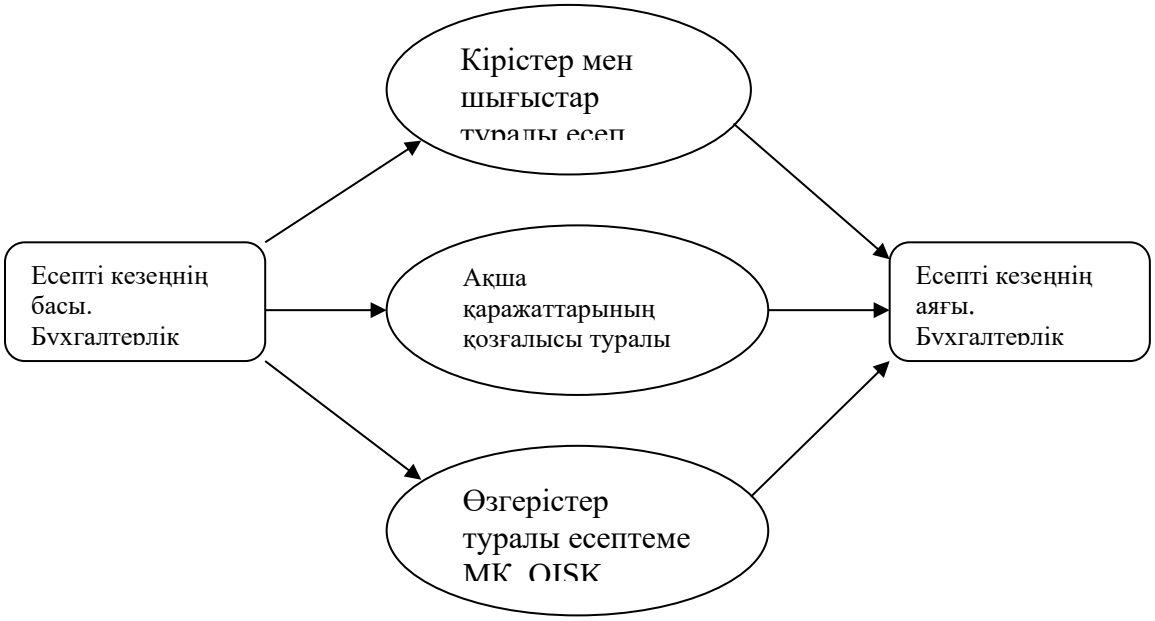
Осы қаржылық есептіліктің жүйелік бірлігі:

БІРІНШІ: ODR, ODDS және OISK, іс жүзінде есепті кезеңнің пайда, ақша мен меншікті капитал баптарына сәйкес бухгалтерлік баланстың

ақпаратын ашып, егжей-тегжейлі анықтайды. Баланстың барлық басқа есептермен өзара байланыста болғандығын оның тағы бір атауын негіздейді - кәсіпорынның қаржылық жағдайы туралы есептеме.

ЕКІНШІ: Кез-келген операция, мысалы, активті сатып алу немесе сату бір уақытта барлық есептерге әсер етеді және көрінеді: BB - активтерде, ODR - өзіндік құнында, пайдада, демек, OISK-да, ODDS-де - ОҚ немесе ИҚ бөлімдерінде. Кәсіпорындағы кез-келген іс-әрекет, кез-келген операция қаржылық есеп беру динамикасының өзгеруімен байланысты болуы керек

ҮШІНШІ: BB, ODR, ODDS, OISK есептемелері өзара тығыз байланысты. 1-суретте көрсетілгендей. Яғни, бастапқы баланстың және басқа есептемелерің мәліметтеріне ие бола отырып, соңғы балансты санап алуға болады, және, керісінше, қорытындыдан, есептемелерді пайдалана отырып, алғашқы есептемені санап алуға болады.

Сурет 1. Қаржылық есеп беру жүйесіндегі қатынастар сызбасы

Мысалы, ақпаратты толтырудың ең жиі әдісі - кіріс пен шығыстар туралы есептеме мен, алғашқы және соңғы балансын ала тұрып ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептемені сәйкес жасау (жанама әдіс).

7. Қаржылық есептіліктің аудиті

Аудиттің қажеттілігі салық органдарымен, іскери серіктестермен, инвесторлармен, қор және тауар биржаларымен, банктермен және басқа қаржы институттарымен ұсынылған мемлекеттік органдарға компанияның (фирманың) қаржылық есептілігінің сенімділік дәрежесінің объективті және тәуелсіз расталуын қажет ететіндігімен түсіндіріледі.

Сыртқы және ішкі аудиттің ара-жігін ажыратыңыз. **Ішкі аудитті** аудиторлық бөлім, кәсіпорынның өзінің құрылымдық бөлімшесі жүзеге асырады. Бұл кәсіпорынның басшылығына есеп беретін ішкі бақылау жүйесі және, әрине, сыртқы субъектілермен қатынастарда олар өздерінің ұйымдарының мүдделерін білдіреді. Іс жүзінде ішкі аудитті ішкі бақылау деп атаған дұрыс болар еді. **Сыртқы аудит** тапсырмаларын тәуелсіз аудиторлық ұйымдар орындайды. Мұндай ұйымдар лицензия негізінде жұмыс істейді, егер мұндай ұйымның қызметкерлерінде кем дегенде екі сертификатталған аудитор, оның ішінде басшының өзі жұмыс жасаса. Олардың қызметі тәуелсіздік, объективтілік және адалдық принциптеріне негізделген.

Аудиторлық қызмет «Аудиторлық қызмет туралы» заңмен, Халықаралық аудит стандарттарымен және басқа да нормативтік құқықтық актілермен реттеледі. Төменде біз сыртқы аудит туралы айтып отырмыз.

Қаржылық есептіліктің аудиті дегеніміз - қаржылық есептілік туралы пікір білдіру мақсатындағы аудит. Аудитордың пікірі қаржылық есептіліктің сенімділік дәрежесін көрсетеді. Қаржылық есептілік қаншалықты сенімді, олар барлық маңызды аспектілер бойынша заңнама талаптарына сәйкес жасалған ба.

Маңыздылық деңгейі белгіленді - қатенің шекті мәні, оның асып кетуі қатенің маңыздылығын көрсетеді, ал артық емес - шамалы туралы, яғни аудитордың пікіріне әсер етпейді. Тексеру нәтижелері бойынша аудиторлық есептемеде қорытынды беріледі - қаржылық есептіліктің заңнама талаптарына сәйкестігі туралы пікір айтылады. Аудиторлық есептің түрлері:

- ескертпесіз, позитивті, сөзсіз;
- ескертулермен, шартты - елеусіз ескертулермен немесе маңызды – жөндеуге келетін;
- пікір білдіруден бас тарту;
- теріс қорытынды, қаржылық есептіліктің заңды талаптардың елеулі бұзылуымен жасалғандығын білдіреді.

Аудиттің түрлері. Қаржылық есептіліктің міндетті аудиті өткізілетін қатарда, атап айтқанда, акционерлік қоғамдар, сақтандыру ұйымдары, зейнетақы қорлары, банктер, жер қойнауын пайдаланушылар бар. Мұндай ұйымдар жылдық қаржылық есептілікпен аудиторлық есептемені бірге мерзімді басылымдарда жариялайды.

Бастамашы аудит аудиттелетін субъектінің немесе оның қатысушысының бастамасы бойынша жүзеге асырылады.

Аудиторлардың беделі жоғары - олар қаржылық есептіліктің сенімділігін растайды.

Аудиттелген ұйымның басшылығын ұсынылған қаржылық есептіліктің және басқа құжаттардың заң талаптарына сәйкес келмеуі үшін жауапкершіліктен босатпайды.

Аудиторлық іс-әрекет объективті фактілерді анықтауға бағытталған. Бұл тәуекелді қызмет болғандықтан аудиторлық ұйымның қызметі және әр

аудитор жеке-жеке азаматтық-құқықтық жауапкершілікті міндетті сақтандыруға жатады.

8. Қаржылық есептіліктің құру механизмінің мысалы

Мысалдың пайдасы, ол қаржылық есептіліктің көрсеткіштерін қалыптастыру механизмін көрсетеді. Бухгалтерлік баланс баптары және басқа есептемелер ерікті түрде және жазбаша түрде алынғанымен, бұл есептеулер құндардың айналымының қалай болатындығын көрсетеді, сіз есептемелердің бір-бірімен қалай байланысты екенін көре аласыз. Басқарушылық шешімдердің қаржылық есептілікті қалай өзгертетіні көрсетілген.

Қаржылық есептілікті қалыптастыру механизміне деген назардың артуы барлық тақырыптарда қаржылық есептіліктің қалай әртүрлі іске асырылған шешімдердің нәтижесімен шығарылғанын көрсетеді.

Ойды дәлелдеуге көмектесетін **келесі қарапайымдайтындарын енгізейік**:

1) Барлық транзакциялар уақыт факторын ескермеу үшін бір сәтте болды, амортизация есепке алынбайды.

2) Корпоративтік табыс салық (КТС)-тан басқа салықтар есепке алынбайды.

Келесі оқиғалар қарастырылады: кәсіпорын құру, шикізат пен материалдарды сатып алу, несие алу, несие төлеу, өнімді сату, жаңа инвестор, дивидендтер төлеу, қорытынды қаржылық есептеме құру.

Қажетті:

Әр іс-шараның нәтижелері бойынша қаржылық есептілікті (BB, ODR, ODDS, қажет болған жағдайда OISK) дайындау керек. Осыдан кейін барлық іс-шаралардың нәтижелері туралы қорытынды есептеме шығарыңыз.

Оқиға 1. Кәсіпорын құру. Жарғылық капиталы 100 миллион теңгені құрайтын акционерлік қоғам құрылуда. Құрылтайшылардың жарғылық капиталға салымдары: жер учаскесі - 25 млн.теңге; өндірістік ғимарат, машиналар мен жабдықтар - 35 млн.теңге; жеңіл автокөлік - 3800 мың теңге; жүк көлігі - 3 миллион теңге; қалғаны ақша. Құрылтайшылар арасында қалыптасқан жарғылық капиталдың құны жарнаға - салымға пропорционалды акциялар бөлінеді.

Аудиторияға сұрақ: акционер мен құрылтайшының айырмашылығы неде?

Қойылған талап: бастапқы баланс жасаңыз.

Шешім:

Баланс BB (алғашқы), мың теңге

Активтер		Пассивтер	
Ақша	33200	Акционерлік капитал	100000

Жер	25000		
Ғимарат, машиналар мен жабдықтар	35000		
Көлік	6800		
Баланс	100000	**Баланс**	100000

Мұнда нені атап өтуге болады? Ақша акционерлік қоғамның капиталын құруға үлес қосты және алынған активтер балансты сақтайды. Баланс болашақта кез-келген операция үшін сақталады.

Оқиға 2. Шикізат пен материалдарды сатып алу, несие алу. 33 миллион теңгеге шикізат пен материалдар сатып алынды. Бұл қорлар өнім өндіруге пайдаланылды. Жалақы бойынша шығындар 2 миллион теңгені құрады. Банктен 5 миллион теңге несиені 10% -бен алынды, ал сыйақы (пайыз) бірден есепке алынады және 3-ші оқиғада сыйақы төленуі керек.

Қойылған талап: 1. ODD, 2. ODDS, 3. BB.

Шешім:

ODR, мың.теңге

Сатудан түскен кірістер	0
Сатылған тауардың құны	0
Кезеңдік шығындар - пайыздық шығыстар	500
Жабылмаған зиян	500

ODDS, мың.теңге

Бастапқы қалдық	+33200
Операциялық қызмет	
Шикізат пен материалдарды сатып алу	-33000
Жалақы	-2000
Инвестициялық қызмет	
Бос	
Қаржылық қызмет	
Несие алынды	5000
Соңғы қалдық	3200

бұл соңғы ақшаның қалдығы баланстағы Ақша деген бабына аударылады.

BB, мың.теңге

Активтер		**Пассивтер**	
Ақша	3200	Міндеттемелер, негізгі	5000
Дайын өнім (33 + 2)	35000	қарыз	500
		Пайыздық қарыз	
Жер	25000	Акционерлік капитал	100000

Ғимарат, машиналар мен жабдықтар	35000	Жабылмаған зиян	500
Көлік	6800		
Баланс	105000	**Баланс**	105000

Міндеттемеде негізгі қарыз бойынша міндеттеме пайда болды және жабылмаған залал пайда болды. Қолма-қол ақша кассадан дайын өнімге түсті. 500 мың теңге сыйақы қарызы шарт бойынша бірден пайда болды, дегенмен іс жүзінде ол = 0, кейіннен уақыт өте келе өсіп отырады.

Оқиға 3. Несиені өтеу, өнімді сату. Барлық дайын өнім 52 000 000 (елу екі миллион) теңге көлемінде сатылды. Несие 3 млн.теңге төленді, ал сыйақы сомасы 500 000 теңгені құрады, бұл үшінші оқиғада пайда болды. Корпоративтік табыс салығы (КТС) пайданың 20% төленді.

Қойылған талап: есептер құрастыру 1) ODR, 2) ODDS, 3) OISK, 4) BB.

Аудиторияға сұрақ: есеп берудің басқа дәйектілігі болуы мүмкін бе?

Шешім:

ODR, мың. теңге

Сатудан түскен кірістер	52000
Сатылған тауардың өзіндік құны	35000
Жалпы пайда	17000
Кезеңдік шығындар - пайыздық шығыстар	0
Салыққа дейінгі пайда	17000
КТС шығыстары (20%)	3400
Таза пайда	13600

Болашақта таза пайданың көрсеткіші бухгалтерлік баланста есепті кезеңнің бөлінбеген пайдасына қосыла кетеді.

ODDS, мың. тенге

Ақшаның бастапқы қалдығы	3200
Операциялық қызмет	
Сатудан түскен табыс	+5200 0
Пайыздық шығыстар	-500
КТС шығыстары	-3400
Қаржылық қызмет	
Несиені өтеу	-3000
Ақшаның соңғы қалдығы	48300

Сұрақ: Ақшаның соңғы қалдығы 48300 мен таза пайданы 13600 салыстырыңыз және неге мұндай үлкен айырмашылық бар?

OISK, мың.тенге

	Бастапқы	**Өзгерістер**	**Соңғысы**
Акционерлік капитал	100000	-	100000
Бөлінбеген пайда 13600 – 500(зиян)=13100	-	13100	13100
Меншік капитал	100000	13100	113100

Баланс BB, мың. тенге

Активтер		**Пассивтер**	
Ақша	48300	Міндеттемелер	2000
Жер	25000	Жарғылық капитал	100000
Ғимарат, машиналар мен жабдықтар	35000	Бөлінбеген пайда 13,600 - 500	13100
Көлік	6800		
Баланс	115100	**Баланс**	115100

Оқиға 4. Инвестициялық қызмет - жаңа инвестор, дивидендтер төлеу. 3 миллион теңге көлемінде дивидендтер төленді. 10 миллион теңгеге қосымша акциялар шығару жүзеге асырылды. Акциялар қандай-да бір шығындарсыз номиналды бағамен сатылды (орналастырылды).
Қойылған талап: 1) ODDS, 2) OISK, 3) BB жасаңыз.

Шешім:

ODDS, мың.тенге

Бастапқы ақша қалдығы	48300
Қаржылық қызмет	-3000
Дивидендтер төлеу	+10000
Акциялар шығару	55300
Соңғы ақша қалдығы	

OISK, мың.тенге

	Басы	**Өзгеру**	**Соңы**
Жарғылық капитал	100000	+10000	110000
Бөлінбеген пайда	13100	-3000	10100
Жеке капитал	113100	+7000	120100

Меншікті капитал мен кірістің өзгеруі баланста көрініп қалады.

ВВ, мың.теңге

Активтер		**Пассивтер**	
Ақша	55300	Міндеттемелер	2000
Жер	25000	Жарғылық капитал	110000
Ғимарат, машиналар мен жабдықтар	35000	Бөлінбеген пайда	10100
Көлік	6800		
Баланс	122100	**Баланс**	122100

Оқиға 5. Қорытынды (соңынан) қаржылық есептемені алу. Екіншіден төртінші оқиғаларға дейін барлық кірістер мен шығыстар көрсетілетін ODDS-ті қорытындылай отырып жазыңыз және соңғы нәтижені, кассадағы қолма-қол ақша қалдығын, 55300 теңгені көрсетіңіз.

Шешім:

ODDS, мың.теңге

Ақшаның бастапқы қалдығы	+33200
Операциялық қызмет	+52000
Сатудан түскен табыс	
Шикізат пен материалдарды сатып алу	-33000
Жалақы төлеу	-2000
Пайыздық шығыстар	-500
КТС төлеу	-3400
Қаржылық қызмет	+5000
Несие алу	-3000
Несиені өтеу	- 3000
Дивидендтер төлеу	+10000
Акциялар шығару	55300
Ақшаның соңғы қалдығы	

Сұрақ: жалпылауыш ВВ және ODR қажет емес, неге?

Нәтижесінде мынаны айтуға болады. Осы оңайлатылған схеманың мысалын пайдалана отырып, сіз жеке әр оқиғаның есептілікке қалай әсер ететіні туралы түсіне ала аласыз.

Мысал арқылы қысқаша есеп беру нысандарын қолданудың негізгі механизмдерін қарастырғаннан кейін, бізге толық форматты есептемелерге кірісуге болады. Өйткені негізін түсінеміз. Мұның бәрі мәнін нақтылау үшін жасалды.

Қаржылық менеджментің жүйесін зерттеу және түсіну үшін қаржылық есептіліктің рөлі өте зор. Қаржылық менеджменттің жүйелік көзқарасының басты идеясы - ол қаржылық есеп беру тек есепті кезеңнің соңында

жасалынған қорытынды форма ғана емес, мысалы, ЖШС пен АҚ-ның бір жылы немесе кварталы емес. Осы тұрғыдан қарағанда қаржылық есептеменің көрсеткіштеріне кез-келген оқиға ықпал етеді. Екінші жағынан көрсеткіштердің өзгеріліп турғанын көріп қандай оқиғалардың болғанын көрмей тұрып оларды нақты болжамдауға болады.

Кәсіпорын қаржысын басқара отырып, менеджменттің әр сатысында қаржылық есептіліктің қалай өзгеретінін байқауымыз керек. Осындай бірлікте ғана қаржылық менеджменттегі менеджменттің мәнін толық түсінуге болады.

Сұрақтар

1. Қаржылық менеджменттің ақпараттық базасы дегеніміз не, оның мазмұны қандай?
2. Қаржылық есептілікке не кіреді?
3. Баланстың мазмұны.
4. Кірістер мен шығыстар туралы есептеменің мазмұны.
5. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп беру мазмұны.
6. Меншік капиталдағы өзгерістер туралы есептеменің мазмұны.
7. Есептер бір-бірінен қалай түбегейлі ерекшеленеді?
8. Қаржылық есептіліктің жүйелілігі қандай?
9. Түсіндірме жазбаның мақсаты мен мазмұны.
10. Қаржылық есептіліктің аудиті, мақсаты, мазмұны. Аудиторлық есептің түрлері, аудиттің мәні мен рөлі.

Есептер

Есеп 1

ЖШС-тің бастапқы капиталы 700 000 теңгені құрайды.

Осы сомадан сатып алу жүргізілді (кезеңнің басы):

- ғимараттар 150 000 теңге;
- машиналар мен жабдықтар 350 000 теңге;
- несие бойынша шикізат пен материалдар 100000 теңге;
- жер учаскесі жалға беріледі, жалдау ақысы жыл соңында төленеді 20000 теңге;
- көлік жалға алынады, жылдық жалдау ақысы 150 000 теңгені құрайды, алдын ала толық төленеді.

Осы мәліметтерге сүйене отырып, кезең басына баланс жасаңыз.

Бухгалтерлік баланс

Активтер		**Пассивтер**	
Қысқа мерзімді активтер		Қысқа мерзімді міндеттемелер	100
Дебиторлық берешек	150		
Акциялар	100		
Ақша	50	Капитал	700
Ұзақ мерзімді активтер			
Жер	150		

Станоктар мен жабдықтар	350		
Жалпы активтер	800	Итого пассивы	800

Есеп 2

Баланс, кірістер мен шығыстар туралы, ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептемелер келтірілген. Есептемелер арасында позициялар сандармен (баптармен) араласады. Есептемеге сәйкес бәрін орнына қойыңыз.

Бухгалтерлік баланс

Активтер	**Пассивтер**
Дайын өнімдердің қоры	Кредиторлық қарыз
Сатып алушылардың шоттары	Банк алдындағы міндеттемелер
Кезең шығындары	КТС шығыстары
Қазақстан акцияларына инвестициялар	Таза пайда
Негізгі құралдар	Жарғылық капитал

ODR
Сатудан түскен кіріс
Өндіріске жұмсалды (негізгі өндіріс)
Алдын-ала төленген шығындар
КТС шоттары
Бөлінбеген пайда

ODDS
ОҚ
Сатылған өнімнің ақшасы түсті
Сатылған тауардың өзіндік құны
ИҚ
Сатып алынған негізгі құралдар
Негізгі құралдар сатылды
ҚҚ
Несие алынды

Жауап. Көрсеткіштердің орындарын ауыстыру:

1) ODR (Сатылған тауардың өзіндік құны) → ODDS (жұмсалған)
2) Баланс (алдын-ала төленген шығындар) →ODR (кезең шығындары)
3) баланс (КТС шоттары) →ODR (КТС шығыстары)
4) Баланс (бөлінбеген пайда) →ODR (таза пайда)

Есеп 3. (Есеп 1 дің жалғасы)
800000 теңгеге өнім өндіріліп, сатылды.
Жалақы 125000 теңгені құрайды + әлеуметтік аударымдар 25000 теңгені құрайды. Амортизация ескерілмейді. КТС ставкасы 30% құрайды.
Кірістер мен шығыстар туралы есептеме, ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептеме, баланс жасаңыз.

ШЕШІМ

Кірістер мен шығыстар туралы есептеме (мың теңге).

Өнімді өткізуден түскен табыс	800
Сатылған тауардың өзіндік құны (шикізат + жалақы + әлеуметтік салық: 100 + 125 + 25)	250
Жалпы пайда	550
Салыққа дейінгі пайда	550
КТС шығыстары (30%)	165
Таза пайда	385

Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептеме (мың теңге)

Операциялық қызмет	
Сатудан түскен табыс	800
Көлік жалдау төлемдері	150
Жалақы төлемдері	125
Салықтар (КТС + әлеуметтік салық: 165 + 25)	190
Операциялық қызметтен түскен таза ақша қаражаттары	335
Инвестициялық қызмет	
Ғимаратты сатып алу	150
Машиналар мен жабдықтарды сатып алу	350
Инвестициялық қызметтен түскен ақшаның таза сомасы	(500)
Бастапқы сома	700
Соңғы сома	535

Бухгалтерлік баланс (мың. теңге)

Активтер		**Пассивтер**	
Қысқа мерзімді активтер		**Қысқа мерзімді міндеттемелер**	
Дебиторлық берешек	150	Шикізат пен материалдар үшін несие	100
Ақша	535	**Капитал**	
Ұзақ мерзімді активтер		Шығарылған капитал	700
Жер	150	Бөлінбеген кіріс	385
Станоктар мен жабдықтар	350		
Жалпы активтер	1185	**Баланс**	1185

Тесттер

1. Айналым активтеріне мыналар жатпайды:
a) шетел валютасындағы ақша
b) жолда бар ақша
c) қысқа мерзімді қаржылық инвестициялар
d) еншілес ұйымдарға инвестициялар
e) барлық жауаптар дұрыс

2. Меншікті капиталға мыналар кірмейді:
a) шотқа енгізілген жабдықтар, салымдар мен акциялар есесіне берілген шикізат пен материалдар
b) меншікті қаражат есебінен сатып алынған мүлік
c) кассадағы және банктік шоттардағы ақша
d) алынған аванстар
e) барлық жауаптар дұрыс

3. Меншікті капиталға мыналар кірмейді:
a) алынған аванстар
b) бөлінбеген пайда (жабылмаған залал)
c) негізгі құралдарды қайта бағалаудан түскен сома
d) материалдық емес активтерді қайта бағалаудан түскен сомалар
e) барлық жауаптар дұрыс

4. Міндеттемелерге мыналар кірмейді:
a) жеткізушілер алдындағы қарыз
b) алынған несиелер
c) сатып алушылардың қарызы
d) алынған аванстар
e) барлық жауаптар дұрыс

5. Міндеттемелерге мыналар кірмейді:
a) резервтік капитал
b) кейінге қалдырылған салықтар
c) қамтамасыз етілмеген несиелер
d) облигациялар түріндегі қарыз капиталы
e) барлық жауаптар дұрыс

6. Операциялық қызметтің ақша қозғалысына жатпайтын:
a) күмәнді дебиторлық қарыз
b) ғимараттарды, құрылыстарды сатудан түсетін табыс
c) амортизациялық аударымдар
d) кредиторлық берешек
e) барлық жауаптар дұрыс

7. Операциялық қызметтен түсетін ақша қаражаттарының қозғалысы мыналарды қамтымайды:
a) жалақы төлемдері
b) салық төлемдері
c) айыппұлдан түсетін табыс

d) несие сомасының түсуі
e) барлық жауаптар дұрыс

8. Инвестициялық қызметтен түсетін ақша қозғалысы емес қамтиды:

a) алынған құрылыс кранына төлем
b) сатылған бульдозерге ақша түсуі
c) өндіріс алаңындағы асфальт үшін төлем
d) қауіпсіздік дабылы (охранная сигнализация) үшін төлем
e) дұрыс жауап жоқ

Тақырып 3. Қаржылық есептілікті талдау

1. Қаржылық талдаудың қажеттілігі. Қаржылық талдаудың негізгі әдістері.
2. Өтімділікті талдау
3. Төлем қабілеттілігін талдау (қаржылық тұрақтылық)
4. Іскерлік белсенділікті талдау
5. Табыстылықты (рентабельділікті) талдау
6. Акциялардың нарықтық құнын талдау
7. Дюпон формуласы
8. Қаржылық коэффициенттердің жүйелілігі мен мағыналық шектері

1. Қаржылық талдаудың қажеттілігі. Қаржылық талдаудың негізгі әдістері

Қаржылық талдаудың қажеттілігі

Қаржылық талдау дегеніміз - қаржылық ақпаратты талдау.

Қаржылық талдау:

- көрсеткіштердің, процестердің, оқиғалардың өзара әсерін зерттеу, өткен кезеңдегі қаржылық механизмдердің қалай жұмыс істегенін түсіну;
- өткен кезеңдегі қаржылық саясаттың қаншалықты тиімді болғандығын анықтау;
- болашақ кезеңдерге болжау мақсатында қолдану үшін пайдалы, тәжірибе жинақтау.

Қаржылық есептілікті талдау және жүргізу нәтижелері бойынша мүдделі тараптардың негізгі топтары: - бұл кредиторлар, инвесторлар, кәсіпорынның басшылары, мемлекет жағынан салық органдары, іскери серіктестер:

1) есептілікті талдау кезінде **несие берушілерді** бірінші кезекте - компания өзінің қысқа және ұзақ мерзімді міндеттемелерін (өтімділік, төлем қабілеттілігі) уақытында төлей ала ма, жоқ па деген сұрақтар қызықтырады;

2) **инвесторларды** акциялар бойынша дивидендтер түріндегі (немесе ЖШС-ке салымдар) инвестициялардың табыстылығы (табыстылық, акцияның нарықтық бағасы) қызықтырады;

3) **айқын мақсатты көздейтін басшылық** - акцияға шаққандағы ең максималды пайдаға жетеміз деп бір мезгілде несие берушілердің, инвесторлардың мүдделерін, салықтар бойынша мемлекет алдындағы міндеттемелердің орындалуын және басқа да талаптар мен шектеулерді ескеруі керек.

4) **мемлекеттік** салық **органдары** қаржылық есептілікті талдау арқасында салық міндеттемелерінің көлемін анықтау үшін қосымша ақпарат ала алады.

Тапсырма-есеп. Қаржылық ақпаратты пайдаланушылар шеңбері белгілі. Ойланып, келесі сұраққа жауап беріңіз. Аналитикалық есептіліктің қандай көрсеткіштері осы пайдаланушылардың әрқайсысы үшін бөлек қызығушылық тудыруы мүмкін.

Қаржылық есептілікті талдаудың негізгі әдістері

Қаржылық есептілікті талдауы жалпы қаржылық талдаудың бөлігі деп саналады. Қаржылық есептілікті талдауы келесі әдістермен ұсынылған.

Балансты визуалды түрде шолу немесе оны оқу, біріншіден:

- баланстың әр көрсеткіштерін сан түрінде, активтер мен міндеттемелер құрылымы, меншікті капитал, міндеттемелер, олардың есепті кезеңдегі өзгерістері бойынша қарау;

- активтер баптары бойынша топтар, міндеттемелер топтары бойынша, жалпы қорытындылар - баланстық валюта;

- ең үлкен сандар арқылы дәйекті түрде қарау, содан кейін мәндер бойынша ең кіші, мұның немен байланысты екенін түсінуге тырысу;

- баланстық көрсеткіштерді жұпта салыстыру, мысалы, дебиторлық және кредиторлық берешек, ағымдағы активтер мен міндеттемелер және басқалары.

- көрсеткіштердің өзара байланысын және кәсіпорынның қаржылық жағдайына әсерін түсіну.

Кірістер мен шығыстар туралы есепті оқығанда, ең алдымен, ол таза пайданы төмендететін немесе көбейтетін факторларға назар аударады: кіріс, өзіндік құн, кезең шығындары, негізгі емес қызметтен алынған кірістер.

Қаржылық есептілікті калькуляторсыз және қаламсыз оқу дағды, газет оқу сияқты, кәсіби шеберлік болып табылады және уақыт өте келе, практикалық қызмет барысында қалыптасады. Қоғамдық есептілік, әдетте газетке жарияланған, акционерлерге есеп бергеннен гөрі қысқа. Соңғысы, әдетте, ашып көрсету түріндегі түсініктемелермен, есеп саясатынан үзінділермен толықтырылады, ал кейде заңға тәуелді актілермен, индикаторлардың өзгеруіне түсініктемелер беріледі, қаржылық саясат мәселелері ашылады. Мемлекеттік кәсіпорындар туралы осындай толық ақпаратты Интернеттегі компаниялардың веб-сайттарынан табуға болады.

Есептерді оқу - визуалды талдау. Көбіне интуитивті. Осы мағынада ол төмендегі сандық талдау әдістерінен ұтылады.

Көлденең талдауда кәсіпорынның бірнеше кезеңдегі есептілігі салыстырылады, ал айырмашылықтар, коэффициенттер, өсу немесе қосымша өсу коэффициенттері жол бойынша есептеледі. Бұл талдау көрсеткіштердің уақыт бойынша өзгеруін көрсетеді.

Тік талдауда баланстың әрбір бабының үлесі жалпы сомаға қатысты қарастырылған кезде пайыздық құрылым есептеледі. Пайыздық көрсеткіш бойынша сіз бизнестің сипатын, салмақты және соңғы нәтижеге көрсеткіштердің әсерін бағалай аласыз.

Трендті талдау индикаторлар тенденциясын анықтауға мүмкіндік береді. Осы мақсатта математикалық статистика аппаратын қолдануға болады. Әдістің артықшылығы - трендті тренд сызықтары түрінде визуалдау.

Салыстырмалы талдау - кәсіпорынның негізгі көрсеткіштері бәсекелестердің көрсеткіштерімен, бүкіл экономика бойынша салалық және орташа көрсеткіштермен салыстырылғанда. Салыстырмалы әдіс, әсіресе, кәсіпорынның бәсекелестік сипаттамаларын талдағанда пайдалы.

Факторлық талдау - түрлі факторлардың нәтижелік индикаторына әсер ету дәрежесін бөлек факторлар ретінде анықтайды. Төменде фактор-модельдің нақты мысалы ретінде Дюпон формуласы келтірілген.

Қаржылық коэффициенттер әдісі. Коэффициенттер есептіліктің әртүрлі бөліктері арасында есептеледі. Бұл қаржылық есептілікті талдаудың ең танымал әдісі. Сондықтан, осы тақырыпта біз қаржы коэффициенттерінің бес тобын зерттейтін боламыз: кәсіпорынның қарыздарын төлеу және операцияларды тиімді жалғастыру қабілеті - өтімділік пен төлем қабілеттілігі; бизнес-процестердің жылдамдығы - айналым; акциялардың нарықтық құнын бағалау арқылы бизнестің кірістілігі және бизнесті бағалау. Талдау үшін ақпараттың негізгі көзі - бухгалтерлік баланс және кіріс пен шығыс туралы есептеме.

Талдау мақсатында қаржылық есептілік есепті кезеңнің басындағы және соңындағы бухгалтерлік теңгерім алынған кезде, кем дегенде бір есепті кезеңге қабылданады. Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді тенденцияларды анықтау үшін сәйкесінше соңғы 2 - 3 жыл немесе одан да көп жылдардағы есептер қарастырылады. Деректер уақыт бойынша неғұрлым алыс болса, олардың ағымдағы кезеңдегі мәні мен құндылығы соғұрлым азаяды, соғұрлым талдау үшін үлкейтілген (агрегатталған) немесе жиынтық көрсеткіштер алынады. Инфляция неғұрлым жоғары болса, соғұрлым жылдам тарихи есеп беру жылдар бойы тез өз құнын жоғалтады. Оның үстіне, ұсынылған әдістер инфляцияны есепке ала алмайды.

Қаржылық талдау нәтижелері кәсіпорынның өзінің тұрақты жұмысымен және сыртқы жағдайлардың өзгермейтіндігімен үлкен болжамдық мәні болуы мүмкін. Тұрақсыздық факторларының өсуіне байланысты талдау нәтижелерінің мәні өткен өзгерістерді түсіндірумен ғана шектелуі мүмкін.

2. Өтімділікті талдау

Активтің өтімділігі дегеніміз - активтің сұранысты қаншалықты оңай және тез тауып, ақшаға айырбасталу қабілеті. Осыдан «баланстың өтімділігі» деген тағы бір ұғым - қысқа мерзімді активтерді пайдалана отырып, қысқа мерзімді міндеттемелерді төлеу мүмкіндігі. Бұл ұғымдар өзара байланысты. Сонымен қатар, баланстың өтімділігі кәсіпорынның өтімділігімен бірдей.

Компаниядағы ақша мен өтімділігі жоғары қысқа мерзімді активтер қаншалықты көп болса, соғұрлым қысқа мерзімді қарыздар тез және жеңіл төленеді.

Өтімділіктің үш негізгі коэффициенті кәсіпорынның қысқа мерзімді міндеттемелерді қысқа мерзімді активтердің әртүрлі бөліктері есебінен өтеу қабілетін көрсетеді:

жалпы өтімділік (кем дегенде 1 болғаны абзал)

$К_{жалпы}$ =(*Қысқа мерзімді активтер) / (Қысқа мерзімді міндеттемелер*)

аралық өтімділік (0,5-тен кем емес болғаны абзал)

$К_{арал.өт.}$ = (*Қысқа мерзімді активтер - ТМҚ) / (Қысқа мерзімді міндеттемелер*)

Бұнда ТМҚ – тауарлы-материалдық корлары.

абсолютті өтімділік (0,2-ден кем емес болғаны абзал)

$К_{аө}$=(ақша + қысқа мерзімді инвестициялар) / (*Қысқа мерзімді міндеттемелер*)

Коэффициенттердің жуықталған стандарттары жақшада көрсетілген, олар ұсынымдық сипатқа ие, әр кәсіпорын үшін оларды жеке-жеке орнатуға болады.

Коэффициенттер қарызды жабуға жұмсалатын қаражат ауқымы тарылу бойымен тізілген, сонымен бірге өтеуге жұмсалған қаражаттың өтімділігі өскен бойымен ұсынылады. Өтеуге арналған ең өтімді қаражат - бұл ақша және қысқа мерзімді инвестициялар.

Өтімділікті өлшеу және оны бақылаудың маңызы өте зор, ағым қарыздардың белгілі бір шекті мәннен жоғары жиналуына жол бермей, үнемі уақытымен өтелуі керек. Мұндай талаптарға сәйкес келмеудің жағымсыз салдарынан жұмыстың тоқталуы, қаржылық қиындықтар және кредиторлардың сенімділігінің төмендеуі болып қалуы мүмкін.

Коэффициенттердің мәні неғұрлым жоғары болса, соғұрлым тезірек өтеуге болады, яғни өтімділік тәуекелі соғұрлым аз болады.

Коэффициенттер мәндерінің төмендеуі қысқа мерзімді қарыздарды төлеу кезінде сыни шиеленістің жоғарылауын көрсетуі мүмкін, яғни өтімділік тәуекелі және қысқа мерзімді міндеттемелерді төлемеу қаупі артады.

Сұрақ: Қандай оқиғалар өтімділіктің жоғарылауына әкелуі мүмкін және қандай оқиғалар өтімділіктің төмендеуіне әкелуі мүмкін?

Өтімділік көрсеткішімен қатар «Таза айналым капиталы» (ТАК) индикаторы қарастырылады, ол сыртқы қаржыландыруға тәуелділіктің белгісі ретінде қызмет етеді.

(ТАК) = (ағымдағы активтер) - (ағымдағы міндеттемелер)

Жалпы өтімділік коэффициентіндегі сияқты, бірдей мәндер салыстырылады: қысқа мерзімді активтер мен міндеттемелер. Айырмашылық: ТАК - айырманың абсолютті өрнегі, ал $К_{жалпы}$ өтімділіктің жалпы коэффициенті олардың арақатынасының салыстырмалы көрінісі. Олардың мәндері бойынша айналым капиталын қаржыландыру сипатына баға беруге болады:

ТАК< 0 айналым капиталын қаржыландыруы міндеттемелер арқылы

жүзеге асырылатындығын білдіреді, бұл $К_{жалпы} < 1$ мәніне сәйкес келеді.

ТАК> 0 керісінше, өз қаражатынан қаржыландыру, сәйкесінше $К_{жалпы} > 1$.

3. Төлем қабілеттілігін талдау (қаржылық тұрақтылық)

Төлем қабілеттілігі - бұл кәсіпорынның ұзақ мерзімді перспективада жұмысын жалғастыру қабілеті. Төлем қабілеттілігін қаржылық тұрақтылық деп те түсінеді.

Төлем қабілеттілігін талдау кәсіпорынды қаржыландыру көздеріне сәйкес жүргізіледі: олардың арақатынасы талданады:

$$\begin{pmatrix} \text{меншіктік} \\ \text{коэффициенті} \\ (> 0{,}5) \end{pmatrix} = \frac{(\text{меншікті капитал})\text{орташасы}}{(\text{баланстың жалпы сомасы})}$$

немесе автономия коэффициенті меншікті капиталдың барлық қаржыландыру көздерінің жалпы сомасындағы үлесін көрсетеді.

$$\begin{pmatrix} \text{қаржылық} \\ \text{тәуелділіктің} \\ \text{коэффициенті} \end{pmatrix} = \frac{(\text{меншікті капитал})}{(\text{қарыз капиталы})}$$

Қаржылық тұрақтылық - кәсіпорын жұмысының үлкен ауытқуларына қарамастан жұмысын жалғастыра беру қабілеті.

4. Іскерлік белсенділікті талдау

Іскерлік белсенділік жылдамдықпен немесе, сонымен қатар өндірістік және коммерциялық цикл кезінде ақша айналымының уақытымен өлшенеді. Кәсіптің жетістігі көбінесе өндірістік ресурстарды алуға жұмсалған ақшаның сатудан түскен пайда түрінде қаншалықты тез қайтарылатындығына байланысты. Бұл процесс неғұрлым тез жүрсе, іскерлік белсенділік соғұрлым жоғары болады. Дәл осы бағытта іскерлік белсенділік түсініледі.

Іскерлік белсенділікті өлшеу үшін көрсеткіштердің екі түрі қолданылады: айналымдылық коэффициенті және айналым кезеңі. Активтердің айналымдылығы есепті кезеңдегі кірістерді кезең ішінде орташа есептелген активтердің әртүрлі элементтеріне бөлу арқылы өлшенеді. Айналымдылық осы құндардың айналымнан қаншалықты тез өтетіндігін айтады. Немесе, басқаша айтқанда, есепті кезеңде активтер сомасы қанша рет кіріс сомасына айналды. Айналым коэффициенті есепті кезеңдегі айналу санын көрсетеді.

Егер есепті кезеңнің күндердегі ұзақтығы (360, 90, 30 немесе басқалары) айналым коэффициентіне бөлінсе, онда біз бір айналымның ұзақтығын күнмен аламыз.

$$\begin{pmatrix}\text{активтердің}\\ \text{айналымдылық}\\ \text{коэффициенті}\end{pmatrix} = \frac{(\text{кіріс})}{(\text{кезеңдегі орташа активтер})}$$

$$\begin{pmatrix}\text{активтердің}\\ \text{айналу}\\ \text{кезеңі}\end{pmatrix} = \frac{(\text{есепті кезеңнің ұзақтығы})}{(\text{активтердің айналымдылық коэффициенті})}$$

Мысал.

Берілген: Жылдың басында және соңында активтердің құны сәйкесінше 28 млн және 32 млн.теңгеге тең. Активтің орташа жылдық құны = 30 млн.теңге ((28+32)/2). Сатудан түскен түсім = 10 миллион теңге.

Активтердің айналымдылығы 0,33 құрайды (10/30), яғни бір жыл ішінде олардың құны тек үштен біріне айналады. Бұл шамамен үш жыл ішінде активтердің толық айналымы болады деген сөз. Шынында да: 360 / 0.33 = 1091 күн (бұл шамамен 365 * 3 = 1095 шамамен үш жыл).

ТМҚ айналымы екі есептеу нұсқасына ие.

$$\begin{pmatrix}\text{ТМҚ}\\ \text{айналымдылық}\\ \text{коэффициенті}\end{pmatrix} = \frac{(\text{сатудан кіріс})}{(\text{ТМҚ орташа құны})}$$

немесе

$$\begin{pmatrix}\text{ТМҚ}\\ \text{айналымдылық}\\ \text{коэффициенті}\end{pmatrix} = \frac{(\text{сатылған өнімнің өзіндік құны})}{(\text{ТМҚ орташа құны})}$$

Құндық жағынан екіншісі біріншісінен аз, бірақ мағынасы бірдей.
Бір айда есептеу үшін 30 күн кетеді, бірақ сіз нақты соманы да ала аласыз.

$$\begin{pmatrix}\text{ТМҚ}\\ \text{айналымның}\\ \text{орташа кезеңі}\end{pmatrix} = \frac{\begin{matrix}(\text{есептік кезеңнің ұзақтығы күндер}\\ (30,90,360)\text{не айлар})\end{matrix}}{(\text{ТМҚ айналымдылығының коэффициенті}))}$$

Мысал. Тоқсандық есептіліктер бойынша айналым коэффициенті 3,5 құрады. Бөлу арқылы 365 / 3.5 = 104 бір айналымның ұзақтығы 104 күн. (12 / 3.5 = 3.42 ай, 4 / 3.5 = 1.14 квартал). Қате қайда?

Ал дұрысы мынада. Іс жүзінде 90 / 3,5 = 26 күндік айналым ұзақтығы. Есепті кезеңнің ұзақтығына және айналым коэффициентіне сәйкес келетін болуы керек.

Тауарлы-материалдық қорлардың айналымдылық коэффициенті неғұрлым жоғары болса, есепті кезеңдегі айналымдар неғұрлым көп болса,

тауарлы-материалдық қорлардың айналым кезеңінің орташа мерзімі қысқарады, яғни кәсіпорыннан тез шығып кетеді.

Дебиторлық қарыздың айналымдық коэффициенті есепті кезеңде дебиторлық берешектің орташа есеппен қанша рет өтелгенін көрсетеді.

$$\begin{pmatrix}\text{дебиторлық}\\ \text{берешектің айна}-\\ \text{лымдық коэффиц.}\end{pmatrix}=\frac{(\text{сатудан кіріс})}{(\text{кезеңдегі орташа дебиторлық берешек})}$$

Дебиторлық берешектің орташа өтеу мерзімі күнмен есептеледі:

$$\begin{pmatrix}\text{дебиторлық}\\ \text{берешектің орташа}\\ \text{өтеу мерзімі}\end{pmatrix}=\frac{\begin{matrix}(\text{есепті кезеңнің күндердегі ұзақтығы}\\ (30,90,360)\text{ не айлар})\end{matrix}}{\begin{matrix}(\text{дебиторлық берешектің}\\ \text{айналымдық коэффициенті})\end{matrix}}$$

5. Табыстылықты (рентабельділікті) талдау

Активтер мен меншікті капиталдың табыстылық көрсеткіштері ең маңызды болып саналады. Олардың маңыздылығы олардың сәттілік деңгейін көрсетуі және кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіштерінің бірі ретінде әрекет етуінде.

ROA - активтердің табыстылығы (Return on Assets).

ROE - меншікті капиталдың табыстылығы (Return on Equity).

Біріншісі көрсеткіш кәсіпорын активтерінің қаншалықты тиімді пайдаланылатындығын көрсетеді, ал егер мәні төмен не жеткіліксіз болса, бұл пайдаланылмаған немесе жеткілікті дәрежеде пайдаланылмаған активтер бар екенін білдіруі мүмкін.

Екінші индикатор бизнес иелері үшін маңызды, оны әр түрлі кәсіпорындар мен салалар бойынша салыстыра отырып, не саладан салаға капитал ағыны туралы, не меншікті капиталдың тиімділігін арттыру қажеттілігі туралы шешім қабылдауға болады.

Рентабельділік табыстылықпен немесе пайдалылықпен мағынасы бірдей. Қаржы-шаруашылық қызметінің тиімділік деңгейін көрсетеді.

Рентабельділікті келесі үш негізгі көрсеткіштер тобы бойынша жүргізуге болады:

- **пайдаланылған мүліктің немесе активтердің рентабельділік** көрсеткіштері жылжымайтын мүліктің қаншалықты тиімді пайдаланылатындығын, активтерге салынған әрбір теңгеден қанша таза кіріс алатынын көрсетеді:

$$\begin{pmatrix}\text{активтер}\\ \text{рентабельділігі}\end{pmatrix}=\frac{(\text{таза пайда})\times 100\%}{(\text{кезеңдегі орташа АКТИВТЕР})}$$

$$\begin{pmatrix}\text{ұзақ мерзімді}\\ \text{активтер}\\ \text{рентабельділігі}\end{pmatrix} = \frac{(\text{таза пайда}) \times 100\%}{(\text{кезеңдегі орташа ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ АКТИВТЕР})}$$

$$\begin{pmatrix}\text{қысқа мерзімді}\\ \text{активтер}\\ \text{рентабельділігі}\end{pmatrix} = \frac{(\text{таза пайда}) \times 100\%}{(\text{кезеңдегі орташа ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ АКТИВТЕР})}$$

- **меншікті капиталдың рентабельділігі** мөлшерлемесі таза активтер немесе меншікті капитал қанша пайда әкелуі мүмкін немесе белгілі бір кәсіпорында инвестициялау қаншалықты тиімді.. Инвестор-акционер үшін бұл әсіресе қызықты, себебі ол кәсіпорынға салынған қаражаттың табыстылығын көрсетеді. Ұзақ мерзімді капиталдың орташа нарықтық табыстылығымен салыстыруға болады:

$$\begin{pmatrix}\text{меншік капиталдың}\\ \text{рентабельділігі}\end{pmatrix} = \frac{(\text{таза пайда}) \times 100\%}{(\text{меншік капитал})}$$

- **сатудың рентабельділігі** кірістегі таза пайданың үлесін көрсетеді:

$$\begin{pmatrix}\text{сатудың}\\ \text{рентабельділігі}\end{pmatrix} = \frac{(\text{таза пайда}) \times 100\%}{(\text{сатудан кіріс, табыс})}$$

Рентабельділікті қалай реттеуге болады?

Рентабельділікті кез-келген басқа көрсеткіштер сияқты реттеуге болады. Меншік иелері мен инвесторлардың немесе несие берушілердің талаптары бойынша ол тиімдірек қаржылық және басқа басқару шешімдерді қабылдап жүзеге асыру арқылы ұлғаюы мүмкін.

Мысалы, активтердің төмен табыстылығы баланста қажетсіз немесе пайдаланылмаған активтердің болуына байланысты болуы мүмкін. Егер активтердің мұндай бөлігі сатылса немесе тиімді пайдаланылса, онда активтердің табыстылық деңгейі жоғарылауы мүмкін.

Сатылымның төмен рентабельділігі шығындардың жоғары болғанын айтады, оларды төменге қарай түзетсе, егер мүмкін болса, сатылымның жоғары тиімділігіне қол жеткізуге болады.

Табыстылық деңгейі қандайы оңтайлы?

Рентабельділікті талдау кезінде табыстылықтың деңгейін бағалай білуіңіз керек. Ағымдағы уақытта менеджерлерде кірістің қалыпты деңгейі туралы әрдайым түсінігі болады. Салаға, бизнестің даму сатысына, жалпы экономикалық жағдайға, инвестициялық сұраныстар мен қажеттіліктерге және т.б. байланысты болады. Қалыпты (нормалы) рентабельділік дивидендтер немесе акциялар бойынша кірістер немесе қатысу үлестері түріндегі иеленушілердің инвестициялық қажеттіліктері мен тұтынуы үшін

жеткілікті пайдаға сәйкес келеді. Жалпы алғанда, рентабельділік несиелеу ставкасынан төмен болмауы абзал.

Әрбір кәсіпорындағы табыстылық мөлшері әр түрлі, ол инвестицияға деген қажеттілікпен, дивидендтерді күту деңгейімен және бәсекелестік ортамен анықталады.

Қалыпты (нормалы) деңгей мен нақты деңгей арасындағы айырмашылық біріншінің екіншісінен асып кетуіне қатысты болған сайын соғұрлым нашар болады. Рентабельділік ешқашан тұрақты және белгілі деңгейде болмайды. Дағдарыс кезеңінде рентабельділік төмендейді, тіпті шығынға айналуы мүмкін.

Сонымен – рентабельділік (табыстылық) неғұрлым жоғары болса, соғұрлым жақсы ма? Сіз анық айта аласыз - иә! Өйткені бұл мүліктің, шығындардың және меншікті капиталдың бірлігіне келетін пайданың өсуін білдіреді.

6. Акциялардың нарықтық құнын талдау

Бұл коэффициенттер тобы акционерлер мен осы компанияның акцияларына ақша салғысы келетін әлеуетті инвесторлар үшін үлкен қызығушылық тудырады.

Акцияның үш бағасы бар - номиналды, кітаптық (баланстық), нарықтық (сонымен қатар әділетті). Номиналды бағаны құрылтайшылар кәсіпорынның жарғылық капиталын қалыптастыру кезінде белгілейді.

Негізгі көрсеткіштер кестеде көрсетілген.

Егер компанияның құрылғанының басында оның меншікті капиталында тек акционерлік капитал акциялардың номиналды құнымен жинақталған болса, одан әрі қызмет атқарылуы бойынша меншікті капитал бөлінбеген пайданың (жабылмаған шығынның), резервтің сомасымен толықтырылады. Бұл жағдайда акциялардың дәл бағасы оның баланстық құны болып табылады, ол 1 көрсеткіш ретінде көрсетілген.

№	көрсеткіш	есептеу
1	Жай акцияның баланстық құны	(Меншікті капитал) – (артықшылықты акция құны) . (Орналастырылған жай акциялар саны)
2	Жай акциялардың нарықтық және баланстық құнының арақатынасы (Р / Е)	(Нарықтағы акциялардың бағасы) . (Акциялардың баланстық құны)
3	Акция бойынша таза пайда (П)	(Таза пайда) – (артықшылықты акциялардың дивидендтері) (Орналастырылған жай акциялар саны)
4	Акцияның нарықтық	

	бағасының бір акцияға келетін таза пайдаға қатынасы (Р / П)	(Нарықтағы акциялардың бағасы) . (Акция бойынша таза пайда)
5	Акцияға дивиденд мөлшерлемесі (ағымдағы)	(Акцияға дивиденд) . (Нарықтағы акциялардың бағасы)
6	Дивидендтердің таза пайдадағы үлесі	(Акцияға дивиденд) . (Акция бойынша таза пайда)

Баланстық (кітап) бағасы - есептелген баға номиналдан өзгеше.

Нарықтық құн - бұл нарықта сатылатын акцияның құны.

Баланстық, номиналды және нарықтық бағалардың үшеуі де бірдей болмауы мүмкін.

Екінші формула. (Р / Е) коэффициенті акциялардың нарықтық құнының баланстық құннан үлкен (> 1) немесе аз (<1) жағына қанша ауытқуы мүмкін екенін көрсетеді.

Төртінші формула. Акцияның нарықтық бағасының бір акцияға шаққандағы таза пайдаға қатынасы (Р / П) шамамен акцияның нарықтық құны қанша жыл өтейтінін көрсетеді. Мәні неғұрлым аз болса, соғұрлым акцияларға кеткен шығындар нарықтық бағамен тезірек өтеледі.

7. Дюпон формуласы

Дюпон формуласы - активтердің табыстылығы екі фактордың сандық өлшемі ретінде ұсынылатын факторлық модельдің мысалы: сатылымның табыстылығы және активтердің айналымдылығы.

Дюпон формуласы келесі түрлендірулер тізбегі арқылы алынады:

$$\begin{pmatrix}\text{Активтердің}\\ \text{рентабельділігі}\end{pmatrix} = \frac{(\text{таза пайда})}{(\text{Активтер})} =$$

$$= \frac{(\text{Таза пайда})}{(\text{Активтер})} \times \frac{(\text{Табыс})}{(\text{Табыс})} = \frac{(\text{Таза пайда})}{(\text{Табыс})} \times \frac{(\text{Табыс})}{(\text{Активтер})} =$$

$$= (\text{Активтердің айналымдылығы}) \times (\text{Сатылымның табыстылығы})$$

Активтердің табыстылығын екі фактор арқылы реттеуге болады екен: (маржа) сатылымның рентабельділігі және (сату жылдамдығы) активтердің айналымдылығы. Рентабельділік баға мен шығын құрылымына, шығын мен пайда арақатынасына байланысты. Тауар айналымдылығыы өнімді сату жылдамдығына байланысты.

Сатудың рентабельділігі бағаны көтеру арқылы немесе кезеңнің өзіндік құнын және шығыстарын төмендету арқылы арттыруға болады. Мұндай

төмендеу әр түрлі жолмен, атап айтқанда үнемдеу және шикізатты ұтымды пайдалану, жалақы және үстеме шығындар арқылы болуы мүмкін.

Активтердің айналымдылығының өсуі сатуды ұлғайту немесе бағаны көтеру жолымен немесе активтерді төмендету, оңтайландыру, тиімсіз активтерді сату немесе олардың табыстылығын арттыру арқылы болуы мүмкін.

Әлсіз бәсекелестік пен жоғары сұраныс жағдайында активтер рентабельділігінің өсуін реттеу оңай, сонымен бірге сатылым рентабельділігі мен активтердің айналымдылығы жоғарылайды.

Мысал. Дюпон формуласын талдау келесі схема бойынша жүзеге асырылады.

Екі жылдың мәліметтері берілген. Ақырғы айырмашылықтар әдісі (метод конечных разностей).

кезеңдер	Активтердің айналымдылығы	Сату рентабельділігі	Активтердің рентабельділігі	Активтердің рентабельділігінің өзгеруіне ықпал етуі	
				Активтердің айналымдылығы	сатудың рентабельділігі
Негізгі 0	23	0,9	20,7		
Бірінші 1	26	1,1	28,6		
Кезең ішіндегі өзгеріс	3	0,2	7,9	3,3	4,6

Талдау схемасы: Абсолютті айырмашылықтар әдісі (метод абсолютных разниц).

Кезеңдер	Активтердің айналымдылығы (a)	сатудың рентабельділігі (b)	Активтердің рентабельділігі ($c = a \times b$)
Негізгі 0	a_0	b_0	$c_0 = a_0 \times b_0$
Бірінші 1	a_1	b_1	$c_1 = a_1 \times b_1$
Кезең ішіндегі өзгеріс	Δa	Δb	Δc

$\Delta c = \Delta a \times b_0 + a_1 \times \Delta b = \Delta a \times b_1 + a_0 \times \Delta b$

$\Delta a \times b_0$ – актив айналымдық өзгеруіне a (Δa) байланысты Δс қаншалықты өзгерді,

$a_1 \times \Delta b$ – сатылым рентабельділігінің өзгеруіне b (Δb) байланысты Δс қаншалықты өзгерді,

бұнда $\Delta a = a_1 - a_0$, $\Delta b = b_1 - b_0$, $\Delta c = c_1 - c_0$.

8. Қаржылық коэффициенттердің жүйелілігі мен мағыналық шектері

Жалпы заңдылық:

- ірі бизнес үшін қаржылық талдау коэффициенті шағын және орта бизнеске қарағанда тұрақты;

- барлық коэффициенттердің мәні неғұрлым жоғары болса, белгілі бір шекке дейін қаржылық жағдай жақсарады.

Қаржы коэффициенттерінің жүйелілігі қаржылық есептілік жүйесінің өзіндік қасиеттеріне байланысты. Қаржы коэффициенттерінің дәйектілігі олардың қаржылық есептілік жүйесінің жай-күйінің көрсеткіштері болып табылатындығында және жүйенің кез-келген бөлігіндегі кез-келген өзгерісті коэффициенттердің өзгеруімен байқауға болады. Керісінше, қаржылық коэффициенттердің кез-келген өзгеруі есептеменің өзгеруіне байланысты болған өзгерістермен адекватты түсіндірілуі керек.

Барлық коэффициенттерді қарастырғанда олардың рентабельділікпен байланысы көрсетілді. Демек, коэффициенттердің барлық жиынтығы өзара байланысты біртұтас ретінде ұсынылады. Коэффициенттер арасындағы барлық қатынастарды рентабельділік көрсеткіштері арқылы орнатуға болады. Коэффициенттердің дәйектілігін түсіну талдау кезінде қатынастардағы қаржылық есептіліктегі барлық өзгерістерді түсіндіру үшін маңызды.

Қаржылық коэффициенттер талдаудың басқа әдістерімен бірге қарастырылады: тік немесе көлденең талдау, трендті талдау. Мұндай өзара үйлесімде өзгеру процестері толығырақ сипатталады және олардың ішкі себеп-салдарлық байланыстары түсіндіріледі. Бұл әдістердің әрқайсысы бөлек тұтастық нәтижелі көрініс бермеуі мүмкін.

Талдау әдістерін жүйелі түрде қолдану келесідей көрінуі мүмкін: активтердің айналымын талдау кезінде - көлденең талдаудағы көлемнің өзгеруі, тік талдау кезінде активтер құрылымының өзгеруі, трендті талдау тенденцияларды анық түсіндіреді және бәсекеге қабілеттілікті бағалаудың салыстырмалы әдісі. сонымен бірге айналымдағы өзгерістер өтімділіктің, төлем қабілеттіліктің, табыстылықтың және акциялар құнының өзгеруімен байланысты болуы керек. Бұл әдістердің барлығы жүйелік бірлікте бірін-бірі толықтырады.

Осы әдістердің барлығы бірдей қорытындыға әкеледі деп айта аламыз ба? **Мүмкін** әрдайым бола бермейді. Шындығында, олардың әрқайсысы талдаудың жеке аспектілерін анықтауға бағытталған. Мысалы, вертикальді талдау кезінде дебиторлық қарыз үлесінің немесе басқа компоненттің ұлғаюы алаңдаушылық немесе жағдайға алаңдаушылық туғызуы мүмкін, ал коэффициентті талдау бойынша бұл процестердің жеделдеуін байқатады және т.б.

Мұнда барлық әдістерді жүйелік қолдану туралы ғана айтуға болады.

Қаржы коэффициенттерінің мағыналық шегі

Қаржылық есептілік жалпы ақпарат ретінде сыртқы пайдаланушыларға арналған. Бұл талдау несиелік мекемелерге немесе инвесторларға өтімділік,

төлем қабілеттілігі, айналым және табыстылық коэффициенттерін бағалау үшін жеткілікті. Мұндай талдаудың сөзсіз құндылығына қарамастан, тән шектеулерді есте сақтау қажет (түсіну).

Қаржы менеджері үшін бұл талдау жалпы сипатта болады, оны тек осындай талдаумен шектеуге болмайды. Бірақ бұл коэффициенттер жоспарлау шешімдерін әзірлеу үшін іс жүзінде сәйкес келмейді. Мұндай жағдайларда талап етілетін терең талдау ақпаратты дәлірек және егжей-тегжейлі анықтайтын басқарушылық есеп деректері негізінде мүмкін болады.

Қаржылық менеджер үшін осындай талдаудың мәнін арттыру үшін көрсеткіштерді қосымша «тазарту» қажет (негізгі емес істерсіз, егер бұл көпсалалы қызмет болса, оны қызмет түріне бөлу және т.б.).

Қаржылық менеджменттегі жүйелік талдау. Қаржылық менеджментте қаржылық есептеме талдаудың жалғыз объектісі емес. Басқа ықтимал талдау объектілері: шешімдерді әзірлеу және қабылдау тетіктері, оларды бақылау және т.б. Сондай-ақ, функцияларды, міндеттерді, мақсаттарды, қаржылық саясаттың дұрыстығын және қаржылық менеджменттің басқа мәселелерін талдау қажет болады.

Сұрақтар.

1. Қаржылық талдаудың қажеттілігі қандай? Мұның не пайдасы бар?
2. Қаржылық талдаудың мақсаттары мен міндеттері қандай?
3. Талдаудың негізгі қандай әдістері белгілі?
4. Өтімділіктің, төлем қабілеттіліктің, іскерлік белсенділіктің және рентабельділіктің көрсеткіштерін, оларды есептеу әдістерін, коэффициенттердің мағыналық мәндерін, стандарттарын, бір-бірінен айырмашылықтарын сипаттаңыз.
5. Таза айналым капиталы: есептеу формуласы, мағынасы.
6. Өтімділіктің үш коэффициенті: ағымдағы, жылдам, абсолютті. Сұрақты осылай қоюға бола ма: олардың қайсысы неғұрлым ақпаратты, пайдалы? Төлем қабілеттілігі коэффициенті, іскерлік белсенділік және табыстылық топтары үшін ұқсас сұрақты қарастырыңыз.
7. Қаржылық коэффициенттердің қандай шектеулері бар - олардың мағыналық шектері?
8. Неліктен акцияға шаққандағы пайда және пайда әртүрлі өлшемдермен ерекшеленеді? Сұрақты келесідей қоюға бола ма: қайсысы жақсы?
9. Егер таза айналым капиталы <0 болса, онда бұл жаман дегенді білдіре ме? Қысқа мерзімді активтердегі тауарлы-материалдық қорлар оны іске асыру кезінде кейінгі қосылған бағамен бірге ағымдағы міндеттемелер көлемінен айтарлықтай асып түсуі мүмкін емес пе.
10. Негізінде қаржылық коэффициенттерді есептеу үшін бухгалтерлік баланс пен кірістер туралы есеп қолданылады, бірақ ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп пайдаланылмайды. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есептемені қалай талдауға болады, ол қаржылық талдау мақсатында қалай қолданылады?

11. Дюпон формуласы: қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді және жалпы активтерді есептеу әдістері. Формуланың мәні.
12. Дюпон формуласына сәйкес активтердің табыстылығына екі фактор - активтердің айналымдылығы және сатылымдағы табыстылық әсер етеді. Бұл факторлар өсу немесе төмендеу жағдайында қалай әрекет етеді: бәсекелестік, сату көлемі, инфляция - бірге және бөлек.
13. Барлық талдау әдістерінің қайсысы ең толық?

Есептер

Есеп 1

Кәсіпорынның өтімділік коэффициентін келесі мәліметтермен есептеңіз:

Ақша - 27 500 теңге,

Бағалы қағаздар - 321 200 теңге,

Дебиторлық берешек - 82 100 теңге,

Қысқа мерзімді міндеттемелер - 392 600 теңге.

Берілген кәсіпорынның өтімділік коэффициентін қалай сипаттай аласыз?

Есеп 2

Егер дебиторлардың шоттарындағы қаражат айналымдығы бір жыл ішінде 4,34 есе болса, дебиторлық берешекті өтеудің орташа мерзімі қандай?

Есеп 3

Кәсіпорынның өтімділік коэффициентін есептеңіз.

Есептеу деректері.

Дебиторлық қарыз 52 мың теңге,

Қолма-қол ақша - 103,5 мың теңге,

Бағалы қағаздар және қысқа мерзімді инвестициялар - 180 мың теңге,

Кредиторлық берешек - 230,2 мың теңге.

Қысқа мерзімді несиелер мен қарыз қаражаттары - 82,5 мың теңге. Есептелген коэффициентке қарап, бұл кәсіпорын туралы не айта аласыз?

Есеп 4 Бір уақытта өзгертуге бола ма:

- айналымдық коэффициенті ↑
- өтімділік коэффициенті ↓

немесе керісінше және т.б. Мысалмен сенімді түрде түсіндіріңіз.

Есеп 5 Қандай коэффициенттер бәсекеге қабілеттілікті жақсы сипаттайды: өтімділік, айналымдық, қаржылық тұрақтылық, табыстылық. Кәсіпорындар баланстағы сандық мәндері бойынша **шамамен бірдей** деп есептесек.

Жауап. Бірақ, негізінен, барлық коэффициенттерді салыстыру керек және олар рентабельділік, айналымдық, өтімділік және төлем қабілеттілігімен көрінеді.

Есеп 6. Есептілікті оқу. Көрсеткіштер қалай өзгереді және мұның себебі кәсіпорындағы негізгі оқиғалар контексінде:

- несие алу - несиені қайтару;
- кірістің өсуі (↑), кірістің төмендеуі (↓);

- өнім (жұмыс, қызмет) өндірісінің өсуі, құлдырау;
- басқа себептер.

Тесттер

Ескерту: «барлық басқа нәрселер тең» сөйлемі шартта көрсетілген оқиғалардан басқа оқиғалардың болмағанын білдіреді.

1. Қалған барлық нәрселер тең болғанда өз қаражаты есебінен шикізат пен материалдар қорының көбеюі келесі жағдайларға әкеледі:

a) аралық өтімділіктің төмендеуі
b) өтімділіктің жалпы коэффициентіне әсер етпейді;
c) абсолютті өтімділікті жоғарылату;
d) жалпы өтімділікті төмендету;
e) өтімділіктің әрбір коэффициентіне әсер етеді;

2. Қалған барлық нәрселер тең болғанда дайын өнімді сатуынан кәсіпорынның ағымдағы шотындағы ақшаның ұлғаюы неге әкеледі:

a) өтімділіктің барлық коэффициенттеріне әсер етпейді;
b) Абсолютті өтімділік өседі;
c) жалпы өтімділік төмендейді;
d) Тек аралық өтімділік өзгермейді;
e) абсолютті өтімділік төмендейді;

3. Қысқа мерзімді несиемен сатып алынған тауарлы-материалдық қорлардың бір бөлігі бүлінуіне байланысты есептен шығарылды. Есептен шығаруға дейінгі және кейінгі аралықта:

a) өтімділіктің жалпы коэффициенті өзгермейді;
b) өтімділіктің жалпы коэффициенті жоғарылайды;
c) өтімділіктің абсолюттік коэффициенті төмендейді;
d) өтімділіктің аралық коэффициенті төмендейді;
e) өтімділіктің аралық коэффициенті жоғарылайды;

4. Өндірістік жабдық қысқа мерзімді несие есебінен сатып алынды. Несие алынғанға дейінгі уақытқа қарағанда өтімділік қалай өзгереді, бәрі басқаша:

a) абсолютті өтімділік артады;
b) абсолютті өтімділік қана төмендейді;
c) Негізгі құрал сатып алынғандықтан ешқандай коэффициенттер өзгермейді;
d) өтімділіктің барлық коэффициенттері төмендейді;
e) өтімділіктің барлық коэффициенттері жоғарылайды;

5. Негізгі активті сатуға қысқа мерзімді активтер тобына беру туралы шешім қабылданды. Осыған байланысты ол ағымдағы активтермен тең дәрежеде қарастырылады. Бұл әкеледі:

a) өтімділіктің барлық коэффициенттерінің жоғарылауы;
b) өтімділіктің барлық коэффициенттерінің төмендеуі;
c) өтімділік өзгермейді;
d) өтімділіктің жалпы коэффициенттерінің жоғарылауы;

e) Жалпы және аралық өтімділік коэффициенттерін арттыру.

6. Өндірілген өнімді өткізу көлемінің өсуі мыналарға әкеледі:

a) тек тауарлы -материалдық қорлардың айналымын азайту;
b) жұмыс циклінің ұзақтығын қысқарту;
c) іскерлік белсенділіктің өсуі және операциялық цикл ұзақтығының артуы;
d) тек тауарлы -материалдық қорлардың айналымының өсуі;
e) іскерлік белсенділіктің төмендеуі және жұмыс циклінің қысқаруы

Әдебиет тізімі

1. Брейли Р, Майерс С. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ.- М.: ЗАО «Олимп - бизнес», 2003.
2. Бригхем Ю., Гапенски Л., Финансовый менеджмент. В 2х т.: пер. с англ./под ред. В.В. Ковалева- СПб: Экономическая школа,2004.
3. Бригхем Ю., Эрхард М. Финансовый менеджмент. 10- е изд. Пер с англ./ под ред. Е. А. Дорофеева- СПб: Питер, 2005.- 960 с.
4. Бланк И. А. Концептуальные основы финансового менеджмента. – Киев: Эльга Ника –Центр, 2003 г.-447.
5. Дж. Ван Хорн. Основы управления финансами.- М.: 2000- 799 с.
6. Ковалев В.В. Основы теории финансового менеджмента. –М.: Проспект,2007 г- 518 с.
7. С. Росс и др. Основы корпоративных финансов. Пер с англ. – М.: Лаборатория Базовых Знаний, 2001- 720с.
8. Ченг Ф. Ли, Джозеф И. Финнерти. Финансы корпораций: теория, методы и практика. Пер с англ. – М.: ИНФРА- М,2000.- 686 с.
9. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции : пер. с англ. – М.: ИНФРА- М,2003.- 1028 с.
10. Шим Дж. К., Сигел Дж. Г. Финансовый менеджмент.- М.: Филинь, 1996. -395 с.
11. Друри К. Управленческий и производственный учет. Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2003. – 1071 с.
12. Eugene F. Brigham & Michael C. Ehrhardt. Financial Management: Theory and Practice, 11 th edition 2008.

Редакционно-издательский отдел
Университета «Туран-Астана»
Наш адрес: Казахстан, Акмолинская обл., г. Астана,
Ул. Ы. Дукенулы, 29Б, РИО университета «Туран-Астана»
https://tau-edu.kz

Подписано в печать 24.12.24 г. Объем 3,6 п.л.
Тұран-Астана университетінің баспаханасында басылған

Отпечатано в типографии университета «Туран-Астана»